

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ali Rıza YILMAZ

ÇİN'İN AFRİKA'YA YAPTIĞI DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN
BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

İktisat Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ali Rıza YILMAZ

ÇİN'İN AFRİKA'YA YAPTIĞI DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN
BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

Danışman

Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ali Rıza YILMAZ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Dr. Öğr. Üyesi Ünal TÖNGÜR

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Ayşegül Ateş

Üye : Doç. Dr. Murat BELKE

Tez Başlığı: ÇİN'İN AFRİKA'YA YAPTIĞI DOĞRUDAN YABANCI
YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR
ANALİZ

Tez Savunma Tarihi : 22/09/2022

Mezuniyet Tarihi : 27/10/2022

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çin'in Afrika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üzerine ampirik bir analiz” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Ali Rıza YILMAZ

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ali Rıza YILMAZ
Öğrenci Numarası	20185208011
Anabilim Dalı	İktisat
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Çin'in Afrika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üzerine ampirik bir analiz
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1930445267
Rapor Tarihi	20.10.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dahil: %5
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 58 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. ( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeleri aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ	
İmza	

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER LİSTESİ	ii
TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN VE AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GENEL YAPISI

1.1. Çin'in Afrika'ya Yardımları	4
1.2. Çin'in Afrika'daki Proje Gelirleri	7
1.3. Çin'in Afrika'ya Yatırımları	9
1.4. Afrika'daki Çinli İşçi Verisi	12
1.5. Çin'in Afrika'ya Kredileri	13
1.6. Çin ve Afrika Arasındaki İkili Ticaret	17

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Literatürde Çin Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Genel Belirleyicileri.....	19
2.2. Literatürde Çin'in Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri .	24
2.3. Literatürde Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımın Belirleyicileri	26
2.4. Literatüre Yönelik Genel Değerlendirme	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK MODEL VE ANALİZ

3.1. Veri Seti ve Ekonometrik Model	35
3.2. Tahmin Sonuçları	42
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	51
EK 1- TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	56
EK 2- KORELASYON TABLOSU	57
ÖZGEÇMİŞ	58

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. 1 Çin'in Üç Kategoride Dış Yardımları (2013-2018).....	6
Grafik 1. 2 Çin'in Küresel Dış Yardım Harcamaları (2003-2020).....	7
Grafik 1. 3 Çinli Şirketlerin Afrika'daki İnşaat Projelerinin Yıllık Brüt Gelirleri (2003-2020)	8
Grafik 1. 4 Çin'li Şirketlerin Afrika Kıtadaki En Yüksek Gelir Elde Ettiği 10 Ülke	8
Grafik 1. 5 Çin'in Afrika'ya ve Dünyaya DYY Akımları (2008-2020)	10
Grafik 1. 6 Çin'in Afrika ve Dünya'ya DYY Stokları (2008-2020).....	10
Grafik 1. 7 Çin'in Afrika'daki Sektörlere Yatırımları (2013-2020).....	11
Grafik 1. 8 Afrika'daki Çinli İşçi Sayısı (2009-2020)	13
Grafik 1. 9 Çin'in 2010-2019 aralığında Angola'ya ve Afrika'nın Geri Kalanına Yönelik Kredi Taahhütleri (2010-2019).....	15
Grafik 1. 10 Çin'in Afrika'ya Yönelik Borç Veren Finansörleri (2010-2019).....	17
Grafik 1. 11 2000-2019 Yılları Aralığında Çin'in Afrika Ülkelerine Yönelik Kredi Taahhütleri	17
Grafik 1. 12 Çin Afrika İkili Ticareti (2000-2020).....	18

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Afrika'ya En Çok Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan 10 Ülke (2014-2018)	11
Tablo 1.2. 2010-2018'e Kıyasla 2019'da Çin'e En Borçlu 5 Afrika Ülkesi.....	15
Tablo 3.1. Değişkenler ve Veri Kaynağı.....	40
Tablo 3. 2. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (RL)	46
Tablo 3. 3. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (VA)	46
Tablo 3. 4. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (PV)	47
Tablo 3. 5. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (RQ).....	47
Tablo 3. 6. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (CC)	48

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BOC	Bank of China (Çin Bankası)
CDB	China Development Bank (Çin Kalkınma Bankası)
CHEXIM	Exim Bank of China (Çin İhracat İthalat Bankası)
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
FDI	Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
FOCAC	Forum on China–Africa Cooperation (Çin Afrika İş Birliği Forumu)
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ICBC	Industrial and Commercial Bank of China (Çin Endüstri ve Ticaret Bankası)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ODA	Official Development Assistance (Resmi Kalkınma Yardımı)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı)
SAA	Sahra Altı Afrika
SSCAF	South South Cooperation Assistance Fund (Güney Güney İş Birliği Yardım Fonu)
VD.	Ve diğerleri

ÖZET

Bu tezin amacı, 2003'ten 2020'ye kadar olan dönemde Afrika'daki Çin doğrudan yabancı yatırımlarının (DYY) belirleyicilerini incelemektir. Bu bağlamda, çalışmanın ana motivasyonu DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerinin kurumsal kalitesini gösteren beş farklı kurumsal kalite göstergesinin Çin DYY'sini nasıl etkilediğidir. Araştırma, bağımlı değişken olarak Çin DYY stoklarını kullanan 38 Afrika ülkesinden oluşan bir panel veri analizine dayanmaktadır.

Çalışmanın bulguları tüm modellerde, piyasa büyüklüğünün DYY üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu işaret etmektedir. Sabit etkiler tahmin sonuçları incelendiğinde doğal kaynak sahipliği değişkeninin Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı DYY üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, altyapı gelişmişliğinin ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kurumsal kalitenin DYY üzerindeki etkilerini incelediğimizde ise sabit etkiler tahminciyle tahmin edilen ve etkileşim değişkeni eklenmiş modelde politik istikrar ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Modele dahil edilen etkileşim teriminin DYY üzerindeki etkisi ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu da kurumsal kaliteyle doğal kaynak sahipliğinin, DYY üzerindeki etkilerinin birbirlerine bağlı olduğunu işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çin, Afrika, Doğrudan Yabancı Yatırım, Çin Afrika Ekonomik İlişkileri, Kurumsal Kalite

SUMMARY

**AN EMPIRICAL ANALYSIS ON THE DETERMINANTS OF CHINESE FOREIGN
DIRECT INVESTMENT IN AFRICA**

The aim of this thesis is to examine the determinants of Chinese foreign direct investment (FDI) in Africa from 2003 to 2020. In this context, the main motivation of the study is to determine how five different institutional quality indicators that represent the institutional quality of FDI recipient African countries affect Chinese FDI. The research is based on a panel data analysis of 38 African countries using Chinese FDI stocks as the dependent variable.

The findings of the study indicate that the effect of market size on FDI is positive and statistically significant in all models. The fixed effects estimation results indicate that the natural resource ownership variable has a positive effect on Chinese FDI to African countries, while infrastructure development variable has a negative effect on Chinese FDI. When we examine the effects of institutional quality on FDI, the effect of political stability and rule of law variables on Chinese FDI to Africa found to be positive and statistically significant in the model estimated by the fixed effects estimator. The interaction term included in the model has a negative and statistically significant effect on FDI. This indicates that the effects of institutional quality and natural resource ownership on FDI are interdependent.

Keywords: China, Africa, Foreign Direct Investment, China-Africa Economic Relations, Institutional Quality

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden desteğini, engin bilgi birikimini esirgemeyen her zaman yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren ve motive olmamı sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Ayşegül ATEŞ'e,

Tez jürimde yer alıp tezime görüş, öneri ve bilgi birikimleri ile katkı sağlayan değerli hocalarım Dr. Ünal TÖNGÜR ve Doç. Dr. Murat BELKE'ye,

Eğitim hayatım süresince beni her zaman destekleyen aileme,

Sonsuz şükranlarımı sunarım.

ÖNSÖZ

Çin Afrika ekonomik ilişkileri son dönemde hızlı bir artış göstermektedir. Bu bağlamda bu çalışmada ilk önce Çin'in Afrika'daki ekonomik varlığı detaylı olarak incelenmiştir. Buna yönelik olarak farklı veri tabanlarından elde edilen veri ışığında, Çin'in Afrika'ya yaptığı yardımlar, Çin'in Afrika'ya yönelik kredileri, Çin'in Afrika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), Çin Afrika ticaret ilişkisi, Çinli kamu ve özel şirketlerin Afrika'ya yönelik yaptığı projelerin brüt gelirleri incelenmiştir.

Çin Afrika ekonomik ilişkileri Çin'in "küreselleşme" politikasıyla ivme kazanmıştır. Afrika özelinde Çin'in "küreselleşme" stratejisi kendisini temel olarak Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY şeklinde göstermektedir. Bu çalışma, Afrika kıtası özelinde Çin'in DYY belirleyicilerini ve Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'nin ev sahibi ülkelerin kurumsal kalitesini temsil eden faktörlerden nasıl etkilendiğini, 38 Afrika ülkesi için 2003-2020 dönemini içeren geniş ve güncel bir veri seti ve 5 farklı kurumsal kalite göstergesi kullanarak detaylı olarak incelemektedir. Literatürde bu konuyla ilgili ampirik çalışmalar, kurumsal faktörler ve DYY ilişkisi açısından birbiriyle çelişen sonuçlara işaret etmektedir. Afrika kıtası açısından bu durum özellikle dikkat çekicidir. Çin DYY'sinin belirleyicileri incelendiğinde genel uluslararası iktisat teorisinin aksine, bazı çalışmalarda Çin DYY'sinin doğal kaynak sahipliği yüksek ve kurumsal kalitesi düşük ülkelere gittiği görülmektedir. Afrika kıtası özelinde araştırmacılar tarafından yapılan ampirik çalışmaların diğer bir kısmının sonucuna göre; Çin DYY'sinin belirleyicileri olarak Afrika ülkelerindeki doğal kaynak sahipliğinin Çin DYY'si üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulunmakla beraber, kurumsal kalitesi yüksek olan Afrika ülkelerinin daha çok DYY çektikleri tespit edilmiştir.

Şimdiye kadar yapılan çoğu ampirik çalışma, ülkelere dair verinin eksik olması ve Çin hükümeti tarafından yayımlanan verinin güvenilir görülmemesi nedeniyle az sayıda ülke ve dar bir zaman aralığında kısıtlı kalmıştır. Bu tezde ise güncel veri ışığında zaman aralığı daha geniş tutularak, modele Afrika ülkelerinin kurumsal kalitelerini gösteren beş farklı değişken eklenerek bunların Çin DYY'sini nasıl etkilediği yönünde çıkarımlar yapılmış ve görece olarak kısıtlı bir literatüre sahip olan Çin'in Afrika kıtasındaki ülkelere yaptığı doğrudan yabancı yatırımları inceleyen literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın bulguları incelendiğinde, elde edilen sonuçlar iktisadi teorisinin öngördüğü şekilde ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü ve doğal kaynak sahipliği değişkenlerinin Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı DYY üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. Ev sahibi ülkenin altyapı gelişmişliğinin DYY üzerindeki etkisi ise

beklenenin aksine negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesini temsil eden göstergeler incelendiğinde etkileşim terimi eklenmiş modelde politik istikrar ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle, Çin şirketleri kurumsal kalitesi daha iyi olan ülkelere daha çok yatırım yapmaktadırlar. Modele dahil edilen etkileşim teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Etkileşim teriminin istatistiksel olarak anlamlı çıkması kurumsal kaliteyle doğal kaynak zenginliğinin DYY üzerindeki etkilerinin birbirlerine bağlı olduğunu göstermektedir. Etkileşim teriminin negatif bulunması ev sahibi ülkenin doğal kaynak zenginliğinin kurumsal kalitenin DYY üzerindeki pozitif etkisini düşürdüğü anlamına gelmektedir.

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırım (DYY) çerçevesinde ampirik literatür çoğunlukla gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılan DYY'yi kapsamaktadır. Son dönemlerde, bir gelişmekte olan ülke olan Çin, kendisi gibi gelişmekte olan ülkelere Afrika ülkelerine yaptığı DYY ile kendinden söz ettirmektedir. Bu tez çalışması, literatürde yaygın olarak yer bulan Afrika ülkelerinin piyasa büyüklüğü, doğal kaynak sahipliği, makroekonomik istikrarı, ticari açıklığı ve altyapı gelişmişlik düzeyinin Çin DYY'sini nasıl etkilediğine ek olarak DYY alıcısı ev sahibi Afrika ülkelerinin kurumsal kalitelerinin Çin DYY'sini nasıl etkilediğini belirlemeye çalışmaktadır. Kurumsal kalite göstergesi olarak çalışmanın ampirik modelinde beş farklı gösterge kullanılarak kurumsal kalitenin Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı DYY'yi nasıl etkilediği detaylı olarak incelenmiştir.

Çin Afrika ekonomik ilişkileri uzun bir ekonomik geçmişe sahiptir. Son dönemde Çin şirketlerinin Afrika kıtasına yaptığı DYY hızla artmıştır. Çin DYY politikaları geçmişten bugüne birtakım değişimler geçirmiştir. Çin, ekonomik reformlardan sonra DYY yapmaya başlamış ve 1970'lerin sonlarında açık kapı (Open-door) politikasına geçildiğini duyurmuştur. Bu politikanın ilk yıllarında Çin'in sermaye miktarı sınırlı kalmakla beraber Çinli özel şirketlerin deneyimsiz olması nedeniyle yurtdışındaki yatırımlara devlete ait işletmeler hakim olmuştur (Wu ve Chen, 2001: 1235). 1980'lerin sonunda Çin hükümeti, Çinli firmaları denizaşırı yatırım yapmaya teşvik etmeye başlamıştır. Bu dönemde belirli bir miktarda kontrollü Çin DYY'sine izin verilmiştir ve bunun amacı Çin DYY'sinin, Çin ekonomisinin önemli bir parçası olması ve sosyal refaha katkıda bulunmasını sağlamak olmuştur (Voss vd., 2008: 9). Deng Xiaoping'in 1992'de Güney Çin'e yaptığı büyük turla bağlantılı olarak liberalleşme, ekonomik reformları hızlandırmış ve ekonomiyi daha serbest hale getirmiştir. Bu dönüm noktası yolculuk, 1989'daki Tiananmen Meydanı olayının ardından Çin politikalarını karakterize eden kısıtlayıcı politikalarından bir ayrılmaya işaret etmiştir. Sonuç olarak, Çin DYY'si, Çin'in ulusal ekonomik kalkınma planının bir parçası olmuştur (Voss vd, 2008: 13). Bu dönemden sonra, Çin'in doğrudan yabancı yatırımları daha da artmıştır (Kolstad ve Wiig, 2012: 3).

1990'larda devlete ait şirketlere ek olarak, daha fazla özel Çinli şirket, pazar arama motivasyonlarıyla yurt dışına yatırım yapmaya başlamıştır. Bu şirketlerin temel arzuları, yeni pazarlar keşfetmek, ihracatı artırmak ve ticari faydalar elde etmek olmuştur (Wu ve Chen, 2001: 1236-1237). Çin'in "küreselleşme" stratejisi sonrası Çin DYY'si dünya genelinde artmaya devam etmiştir.

Çin ile Afrika arasındaki yatırım genişlemesi Afrika ülkeleri tarafından genel olarak olumlu karşılanırken, Çin'in Afrika'daki artan varlığının ve etki alanının Afrika'nın gelişimini nasıl etkileyeceği konusunda endişeler de dile getirilmiştir. Çin'in Afrika'ya yönelik DYY'si ile ilgili var olan çalışmalardan bir kısmı, Çin yatırımlarının bol miktarda doğal kaynak rezervine sahip ülkelere, yüksek politik riske sahip ülkelere veya istikrarsız bir kurumsal ortama sahip ülkelere yöneldiğini göstermektedir. Diğer bir kısmında ise, pazar arama ve ticaret fırsatları da Çin yatırımları için potansiyel motivasyonlar olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışma, güncel veri ışığında DYY alıcı 38 ev sahibi Afrika ülkesine yönelik 2003-2020 yıllarını kapsayan veri seti ile panel veri teknikleri kullanılarak Çin DYY'sinin belirleyicileri olarak doğal kaynakların, yatırımın ticarete olan açıklığının, piyasa büyüklüğünün, enflasyonun, altyapının ve beş adet kurumsal kalite göstergesinin (söz hakkı ve hesap verilebilirlik, yolsuzluğun kontrolü, hukukun üstünlüğü, düzenleyici kalite, politik istikrar ve şiddetin olmaması) Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, Çin Afrika ekonomik ilişkileri (yardımlar, proje gelirleri, yatırımlar, işçi verisi, krediler ve ikili ticaret) detaylı olarak incelenmiştir. İkinci bölümde, Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarıyla ilgili literatüre odaklanılmaktadır. Bu bölümde ilk önce Çin DYY'sinin belirleyicileriyle ilgili literatür incelendikten sonra çalışmanın devamında Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'nin belirleyicileri, Afrika'ya yönelik DYY'nin belirleyicilerini inceleyen ampirik literatür incelenmiştir. Bu bağlamda son olarak, literatüre yönelik bir genel değerlendirme yer almaktadır. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan veri seti ve hipotezler açıklanmakta ve ampirik uygulamanın sonuçlarını sunulmaktadır. Son bölümde çalışmanın bulguları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN VE AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GENEL YAPISI

Bu bölümde ilk olarak Çin ve Afrika arasındaki ekonomik ve siyasi geçmişe değinildikten sonra Çin-Afrika ekonomik ilişkilerinin genel yapısı ve Çin-Afrika ekonomik ilişkilerinde yaşanan gelişmeler incelenecektir.

Çin'in Afrika kıtasındaki varlığına yönelik geçmişten günümüze bazı önemli aşamalar bulunmaktadır. Bunlardan biri 1955 yılında gerçekleştirilmiş olan Bağlantısız Milletler Bandung Konferansıdır. Bu konferansta 29 Afrika ülkesinden temsilciler yer almıştır. Çin, özellikle Bandung Konferansı'ndan sonra diğer gelişmekte olan ülkelerle ilgilenmeye başlamıştır. Bu konferans, Afro-Asya ekonomik ve kültürel iş birliğini ve sömürgeciliğe karşı muhalefeti teşvik etmeyi amaçlamıştır. Çin ayrıca çeşitli ülkelerde bağımsızlık hareketlerini desteklemiş ve ekonomik yardım sağlamıştır (Renard, 2011: 6). Diğer önemli aşama ise 2000 yılında başlatılan Çin Afrika İş Birliği Forumudur (FOCAC).

Kaplinsky ve Morris (2009: 552)'e göre bu önemli aşamalardan ilki, 1955'teki Bağlantısız Milletler Bandung Konferansı olmuştur ve bu konferans neredeyse kırk yıl boyunca “Üçüncü Dünya Dayanışması” olarak adlandırılabilir bir birliktelikle sonuçlanmıştır. Kısmen Sovyetler Birliği ile olan ideolojik rekabetinden hareketle Çin, bazı durumlarda sınırlı askeri destek ve ekonomik yardımla birlikte Afrika'ya destek sunmuştur.

Çin'in Afrika kıtasındaki ülkelerle birlikteliğine yönelik günümüzde de varlığını sürdüren önemli bir aşama olan Çin-Afrika İş Birliği Forumu (FOCAC) Çin-Afrika ekonomik ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Ekim 2000'de Çin Dışişleri Bakanlığı tarafından başlatılan FOCAC, Çin'in Afrika'daki faaliyetlerini koordine etmek için kurulmuştur ve bir dizi teknik, ekonomik, politik alanda Afrika ile iş birliğini yönetmek için kurumsal bir araç haline gelmiştir. FOCAC zirvesi sekizinci kez olmak üzere Çin ve 53 Afrika ülkesinin katılımıyla 2021 yılında Dakar'da düzenlenmiştir.¹

1999'ların sonunda başlayan ve 2001 yılında 10. 5 yıllık plana dahil edilmesiyle resmi politika haline gelen Çin hükümetinin “küreselleşme” stratejisi de Çin'in Afrika'daki ekonomik varlığının genişlemesine neden olmuştur.²

¹ 2021 yılında Dakar'da düzenlenen Çin-Afrika İş Birliği Forumu Dakar Eylem Planı (2022-2024)'na ayrıntılı bakmak için: http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/202201/t20220124_10632444.htm (erişim tarihi: 10.05.2022).

² Deng (2007) “Küreselleşme” stratejisinin, Çinli şirketleri vergi teşvikleri ve krediler yoluyla küresel olarak rekabetçi olmaya, denizaşırı yatırım yapmaya teşvik etmeyi ve desteklemeyi amaçladığını belirtmektedir (Deng, 2007: 72). 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin kabulü ve “küreselleşme” stratejisinin

Bölümün devamında sırasıyla Çin'in Afrika'ya yardımları, Çin'in Afrika'daki proje gelirleri, Çin'in Afrika'ya yatırımları, Çin'in Afrika'daki Çinli işçi verisi, Çin'in Afrika'ya kredileri ve Çin Afrika arasındaki ikili ticaret detaylı olarak incelenmiştir.

1.1. Çin'in Afrika'ya Yardımları

Bu alt bölümde Çin Afrika'ya yönelik yardımları ve yardım türleri incelenmektedir. Hanauer ve Morris (2014: 35-36)'e göre, Çin'in Afrika'ya yaptığı kalkınma yardımını ölçmenin, bilim insanları ve analistler için zor bir görev olduğu görülmüştür. Bu iki faktörden kaynaklanmaktadır. Bu faktörlerden birincisi, Çin hükümetinin Afrika ülkelerine yaptığı yardımlarla ilgili özel istatistiklerini yayınlamıyor olmasıdır ve ikincisi, Çin hükümetinin yaptığı yardım tanımının, Çin'in üyesi olmadığı Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) yaptığı tanımdan farklı olmasıdır. Bu tanım farklılığından dolayı farklı ülkeler arasında çapraz karşılaştırmalar yapmak zorlaşmaktadır.

Bu bağlamda, bu bölümde bir araştırma laboratuvarı olan AidData tarafından yayınlanan yardım istatistiklerinin yanı sıra Çin devletinin paylaştığı istatistiklere de yer verilmiştir.

Çin, Afrika ülkelerinin önemli bir ekonomik ortağı haline gelmiştir. Çin şu anda Afrika'nın en büyük ticaret ortağıdır ve Afrika'ya yatırım yapan en büyük gelişmekte olan ülke konumunda bulunmaktadır. Bunun dışında Çin, Afrika ülkelerine giderek artan mali ve teknik yardım sağlamaktadır. Aynı zaman diliminde, Afrika'nın büyüme performansının önemli ölçüde iyileştiği görülmektedir. 1980'lerde ve 1990'larda yirmi yıllık negatif büyüme oranlarının ardından, Afrika'nın kişi başına gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) 2000-2009 döneminde yıllık ortalama yüzde 2,4 büyürken, 2010-2012 büyüme oranı yüzde 1,8 olarak gerçekleşmiştir (Busse vd., 2016: 1). Bütün bu gelişmeler ışığında, Çin'in Afrika'daki varlığının Afrika'daki ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağlayıp sağlamadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Çin'in Afrika için önemli bir DYY kaynağı ve bir dış yardım sağlayıcısı olarak artan önemine rağmen, Çin'in dış yardım politikasının hala geniş çapta anlaşılacakla beraber Afrika'nın kalkınması üzerindeki etkisi tartışmalıdır. Çin, Afrika kıtasına yaptığı yardımlar söz konusu olduğunda resmi kalkınma yardımı çerçevesinde yerleşik yardım rejimine katılmak yerine, genellikle Afrika ülkeleriyle ikili ortaklık anlaşmaları yoluyla yardım ve yatırımın entegrasyonunu teşvik ettiği görülmektedir (Zheng, 2016: 2).

---

kamuoyuna duyurulmasıyla birlikte dışa dönük yardımları teşvik eden kurumsal bir ortam için güçlü bir kamuoyu desteği sağlanmıştır (Voss vd., 2008: 15-16).

2000'li yılların başından bu yana, Çin'in Afrika'daki artan önemi, Çin'in Afrika devletlerine yaptığı yardımın rolü hakkında yeni soruları gündeme getirmiştir. Çin, özellikle hiçbir koşula bağlı olmaksızın Afrika'ya yüksek miktarda kalkınma fonu sağlamıştır. Çin'in Afrika'ya yaptığı resmi yardımlarını takip eden bir araştırma laboratuvarı olan AidData, Çin'den gelen kalkınma finansmanının 2000-2014 döneminde yaklaşık 121 milyar dolara ulaştığını ve Çin'in 2010'dan bu yana yılda yaklaşık 12 milyar dolar katkıda bulunduğunu açıklamıştır.³ Asya Altyapı Yatırım Bankası ve BRICS Yeni Kalkınma Bankası'nın kurulmasıyla, Çin'in uluslararası yardımlarının artmaya devam etmesi muhtemel görülmektedir. AidData'nın 2000-2017 yılları aralığını kapsayan veri setine bakıldığında, Çin'in içinde Afrika ülkelerinin de bulunduğu 165 ülkede 13427 kalkınma projesine yönelik 843 milyar dolarlık fon tahsis ettiği bildirilmiştir.⁴

Tartışmalı olan bu konu bağlamında Çin Devlet Konseyi, Nisan 2011'de dış yardıma ilişkin ilk beyaz kitabı yayınlarak analistlere dünya çapındaki Çin dış yardımının içeriği hakkında ayrıntılı bir dökümünü vermiştir. Beyaz kitabın içeriğine göre, 2009'un sonuna kadar Çin, yabancı ülkelere 106,2 milyar yuan (15,6 milyar dolar) hibe, 76,54 milyar yuan (11,3 milyar dolar) faizsiz ve imtiyazlı krediler 73,55 milyar yuan (10,8 milyar dolar) olmak üzere toplam 256,29 milyar yuan (37,7 milyar dolar) yardım sağlamıştır. Ayrıca, yardımın 2004 ile 2009 arasında yıllık yüzde 29,4 büyüdüğünü ve 2009 yılında toplam Çin yardımının yüzde 45,7'sinin Afrika'ya yapıldığını ortaya koymuştur. Karşılaştırmalı olarak bakıldığında, bu yardımların yüzde 32,8'i Asya'ya, yüzde 12,7'si Latin Amerika ve Karayiplere, yüzde 4'ü Okyanusya'ya, yüzde 0,3'ü Avrupa'ya, yüzde 45,7'si Afrika'ya ve yüzde 4,5'i diğer ülkelere yapılmıştır. (The State Council The People's Republic of China, 2011).⁵

Çin dış yardımlarının, Asya ve Afrika'daki en az gelişmiş ülkelere ve Kuşak ve Yol Girişimi'ne katılan gelişmekte olan ülkelere yüksek öncelik vererek istikrarlı bir artışa devam etmektedir. Grafik 1.1'de belirtildiği gibi 2013'ten 2018'e kadar Çin'in hibeler, faizsiz krediler ve imtiyazlı krediler olmak üzere üç kategoride dış yardım için toplam 270,2 milyar yuan tahsis etmiştir. Bu veri Çin Ulusal İstatistik Bürosu'nun 2021 yılının Ocak ayında yayınladığı Çin Beyaz Kitabından elde edilmiştir.⁶ Yayımlanan rapora bakıldığında, toplamın yüzde 47,3'ünü

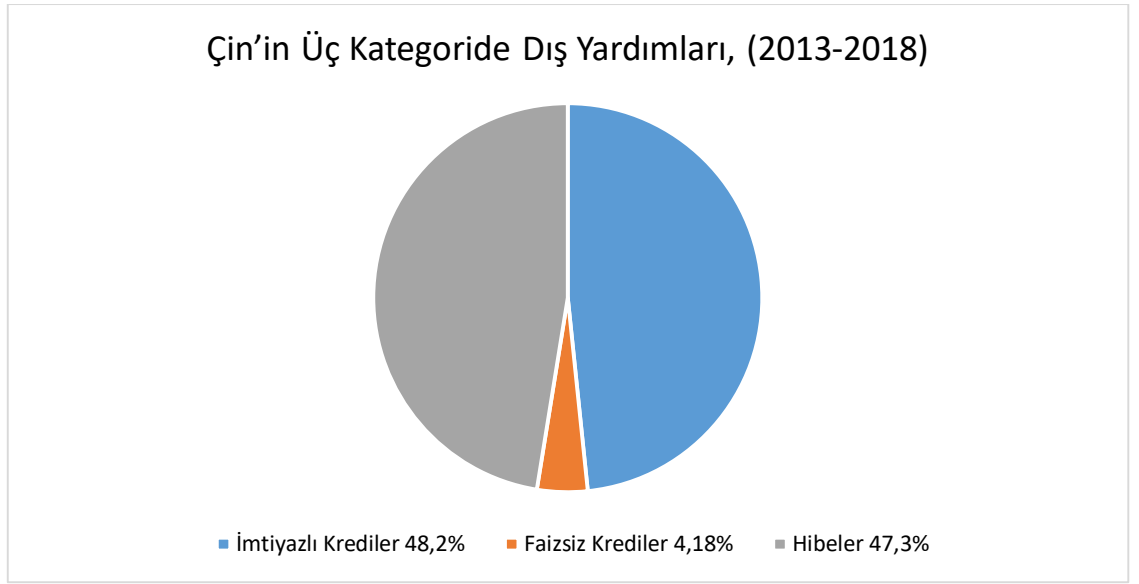
³ Veri setine ayrıntılı bakmak için: <https://www.aiddata.org/data/chinese-global-official-finance-dataset-version-1-0> (erişim tarihi: 10.05.2022).

⁴ Veri setine ayrıntılı bakmak için: <https://www.aiddata.org/data/aiddatas-global-chinese-development-finance-dataset-version-2-0> (erişim tarihi: 10.05.2022).

⁵ 2011 yılında yayınlanan Çin beyaz kitabına detaylı bakmak için: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284620.htm (erişim tarihi: 10.03.2022).

⁶ 2021 yılında yayınlanan Çin beyaz kitabına detaylı bakmak için: https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/202101/10/content_WS5ffa6bbbc6d0f72576943922.html (erişim tarihi: 10.03.2022).

oluşturan 127,8 milyar yuanın hibe kapsamında, ülkelerin küçük ve orta ölçekli sosyal refah projelerinin inşa edilmesine, teknik iş birliğine, insani yardıma ve Güney-Güney İş Birliği Yardım Fonundaki (SSCAF) projelere fon sağlamak kullanıldığı görülmektedir. Toplamın yüzde 4,18'ini oluşturan 11,3 milyar yuan tutarında faizsiz kredilerinin ise, esas olarak gelişmekte olan ülkelerin kamu tesisleri inşa etmesine ve yerel halkın yaşamlarını iyileştirmeye yönelik projeler başlatmasına yardımcı olmak için tahsis edildiği görülmektedir. Toplamın yüzde 48,52'sini oluşturan 131,1 milyar yuan tutarındaki imtiyazlı kredilerin ise gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal fayda sağlayan endüstriyel projelerine ve büyük ve orta ölçekli altyapı projelerini üstlenmelerine yardımcı olmak için kullanılmıştır (National Bureau of Statistics of China, 2021: 13).

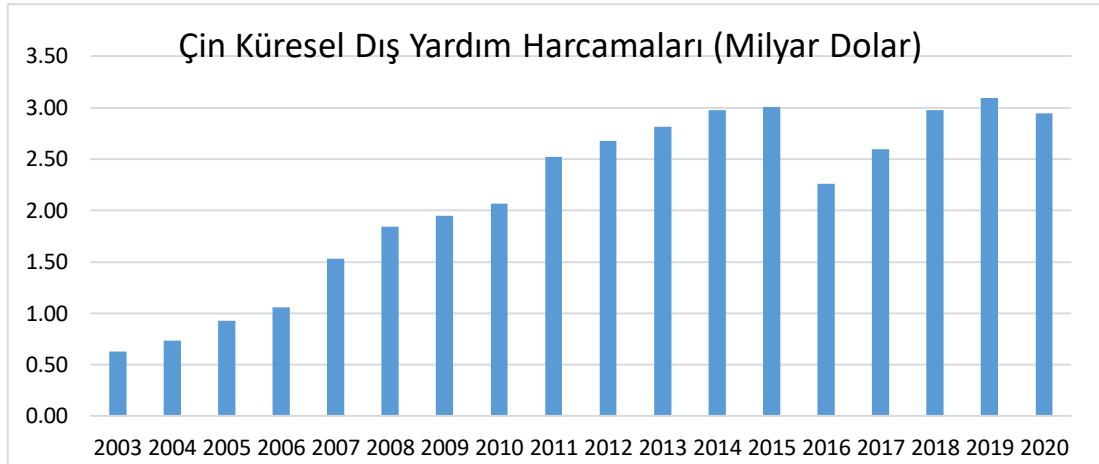

Grafik 1. 1 Çin'in Üç Kategoride Dış Yardımları (2013-2018)

Kaynak: National Bureau of Statistics of China, 2021 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 1.2'de görüldüğü üzere, Çin'in küresel dış yardım harcamaları 2003'ten 2015'e istikrarlı bir şekilde artarak 631 milyon dolardan 3 milyar dolara yükselmiştir. Dış yardım harcamaları 2016'da keskin bir düşüşle 2,3 milyar dolara gerilemekle beraber 2020'de 2,94 milyar dolara yükselmiştir.⁷

⁷ Çin'in küresel dış yardım verisini detaylı incelemek için bakınız: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-global-foreign-aid> (erişim tarihi: 05.05.2022).

Grafik 1. 2 Çin'in Küresel Dış Yardım Harcamaları (2003-2020)

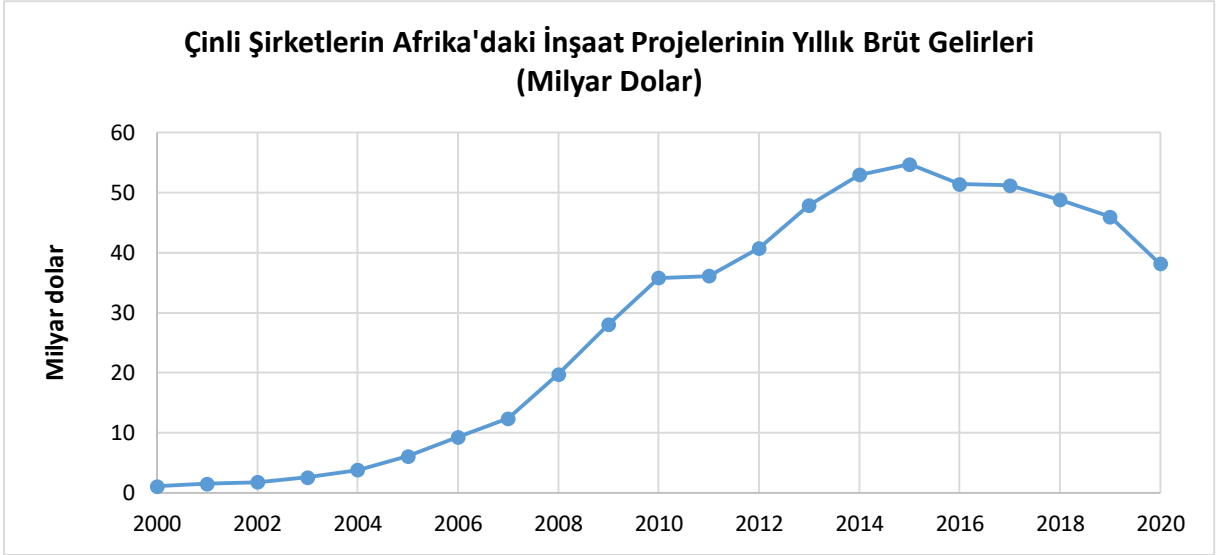
Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

1.2. Çin'in Afrika'daki Proje Gelirleri

Bu alt bölümde Çin'in Afrika'daki proje gelirleri incelenmektedir. Son yirmi yılda Çinli kamusal ve özel şirketler Afrika'daki proje gelirlerinde dalgalanmalar olmasına karşılık kıtadaki varlıklarını giderek arttırmaktadır. 2019'da Çinli şirketlerin Afrika'daki mühendislik ve inşaat projelerinin yıllık brüt gelirleri, 2018'e göre %6 düşüşle 46 milyar dolar olmuştur. Afrika'ya yapılan yatırımlar, bu şirketler için küresel gelirlerinin %26,6'sını oluşturmuştur. 2020 yılına dair veri incelendiğinde Çinli şirketlerin Afrika'daki mühendislik ve inşaat projelerinin yıllık brüt geliri, bir önceki yıla göre %17 düşüşle 38 milyar dolar olmuştur. Altta iki grafik Çinli şirketlerin kıtanın toplamına ve seçili ülkelere bakıldığında elde ettiği geliri göstermektedir.⁸

2020 yılına gelindiğinde Çinli şirketlerin Afrika'daki inşaat projelerinin yıllık brüt gelirlerinin art arda düştüğü beşinci yıl olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, 2000 yılından 2020 yılına kadar Afrika kıtasındaki toplam proje gelirlerinin 590 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır. Çinli şirketlerin Afrika kıtasındaki inşaat projelerinin yıllık brüt gelirlerini gösteren Grafik 1.3 aşağıdaki gibidir.

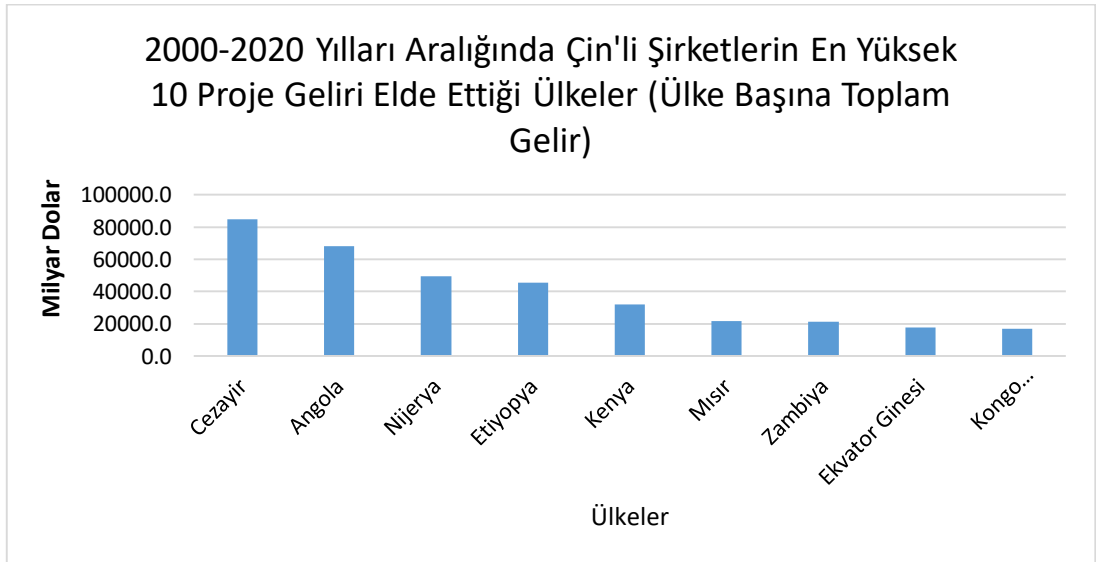
⁸ Afrika'daki Çinli işçi verisine detaylı bakmak için: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-contracts-in-africa> (erişim tarihi: 10.05.2022).

Grafik 1. 3 Çinli Şirketlerin Afrika'daki İnşaat Projelerinin Yıllık Brüt Gelirleri (2003-2020)

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 1.4'te gösterildiği üzere, Çin'li şirketlerin Afrika'daki inşaat projelerinin yıllık gelirlerine 2000-2020 yılları aralığında on seçili ülke açısından bakıldığında ilk sırayı Cezayir (84,8 milyar dolar) almaktadır. Sırasıyla Angola (68,2 milyar dolar), Nijerya (49,5 milyar dolar), Etiyopya (45,5 milyar dolar), Kenya (31,8 milyar dolar), Mısır (21,6 milyar dolar) ve Zambiya (21,3 milyar dolar) takip etmektedir. İlk beş ülke, tüm Çinli şirketlerin Afrika'daki 2000-2020 yıllarını kapsayan inşaat projesi brüt yıllık gelirlerinin %47'sini oluşturmuştur ve bu kapsamda Cezayir'in tek başına %14'lük bir paya sahip olduğu hesaplanmıştır.⁹

Grafik 1. 4 Çin'li Şirketlerin Afrika Kıtasındaki En Yüksek Gelir Elde Ettiği 10 Ülke

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

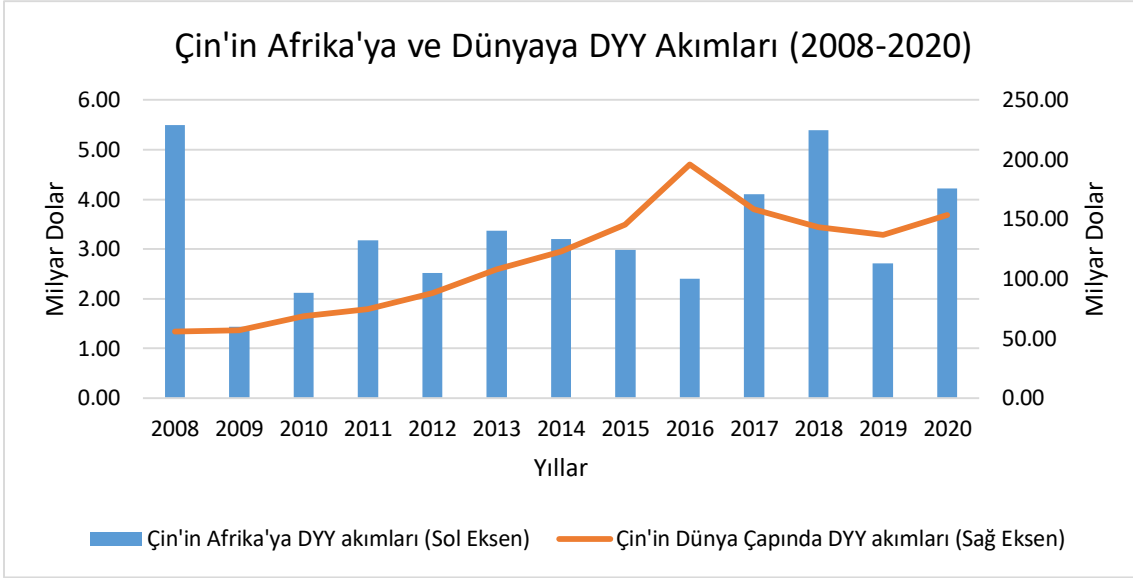
⁹ Hesaplamalar yazar tarafından China Africa Research Initiative (SAIS-CARI) veri tabanından elde edilen veri ile yapılmıştır. Veriye ayrıntılı bakmak için: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-contracts-in-africa> (erişim tarihi: 10.05.2022).

1.3. Çin'in Afrika'ya Yatırımları

Bu alt bölümde Çin'in Afrika kıtası özelinde DYY'si detaylı olarak incelenmektedir. Bu bölümde sunulan ve analizde kullanılan veri aksi belirtilmedikçe China Africa Research Initiative (SAIS-CARI) veri tabanından elde edilen veridir.¹⁰ Çin son yirmi yılda Afrika kıtasındaki varlığını hızlı bir şekilde arttırmış ve Çin DYY stokları 2020 sonunda yaklaşık 43,4 milyar dolar seviyesine gelmiştir. 2003 yılında bu tutar sadece 491 milyon dolardır. Yine Çin'in, Afrika kıtasına yönelik DYY akımları çerçevesinde bakıldığında, 2020 yılında DYY akımları yaklaşık 4,23 milyar dolar olmuştur. 2003 yılında bu tutar sadece 74 milyon dolardır. 2020 yılı için Çin'in Afrika'ya yönelik DYY akımları küresel yatırım akımlarının %2,75'ini oluşturmaktadır buna ek olarak 2020 yılı için Çin'in Afrika'ya yönelik DYY stokları küresel DYY stoklarının %1,68'ini oluşturmaktadır. Bu düşük oranlara rağmen Çin'in Afrika'daki varlığı Afrika ekonomisi açısından önemlidir. Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere Çin'in Afrika'daki varlığının önemi ve etkileri analistler tarafından tartışılır hale gelmiştir. Literatür bölümünde de değinileceği üzere araştırmacılar bu yatırım motivasyonunun ardında hangi faktörlerin olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu bölümün devamında Çin'in Afrika'daki yatırım düzeyindeki değişimler ve yatırımların hangi sektörlerde yoğunlaştığı China Africa Research Initiative (SAIS-CARI) veri tabanından elde edilen veri kullanılarak grafikler aracılığıyla değerlendirilecektir.

İlk iki grafik (Grafik 1.5 ve 1.6), bölümün başında bahsedilen Çin DYY düzeylerinin zaman içinde değişimlerini göstermektedir. Grafik 1.5'de belirtildiği üzere 2008 yılında Afrika'ya yönelik DYY akımlarında göze çarpan bir artış görülmektedir. Bunun nedeni Standard Bank of South Africa'nın %20'sinin Çin Endüstri ve Ticaret Bankası (ICBC) tarafından 5,5 milyar dolara satın alınmasıdır (OECD, 2008: 95). Ayrıca, 2020 yılının sonuna gelindiğinde Afrika ülkelerinin Çin'in küresel DYY'sinin çok küçük bir payını yaklaşık %2,75'ini oluşturduğu görülmektedir.

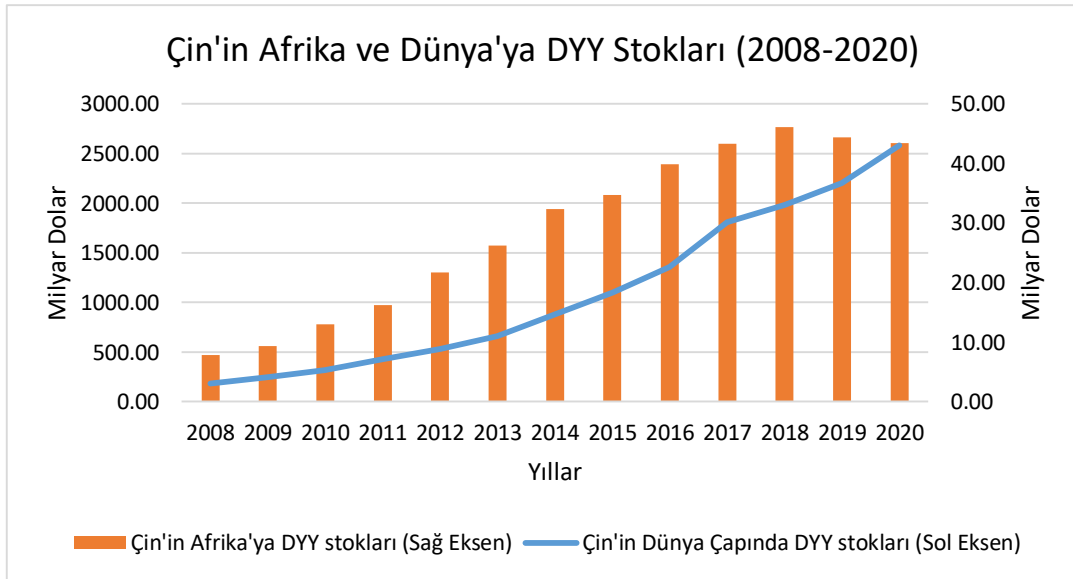
¹⁰ Detaylı bilgi için bakınız: <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa> (erişim tarihi: 10.05.2022).

Grafik 1. 5 Çin'in Afrika'ya ve Dünyaya DYY Akımları (2008-2020)

Kaynak: China Afrika Research Initiative verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 1.6'da görüldüğü üzere, 2008'den 2020'ye kadar Çin küresel DYY stokları 183 milyar dolardan yaklaşık 2,5 trilyon dolara yükselmiştir. Çin'in Afrika'ya DYY stokları 2008'den 2018'e kadar yükselerek 46 milyar dolara gelmiştir ve iki yılın devamında düşüş göstererek 2020 itibarıyla 43 milyar dolara ulaşmıştır.

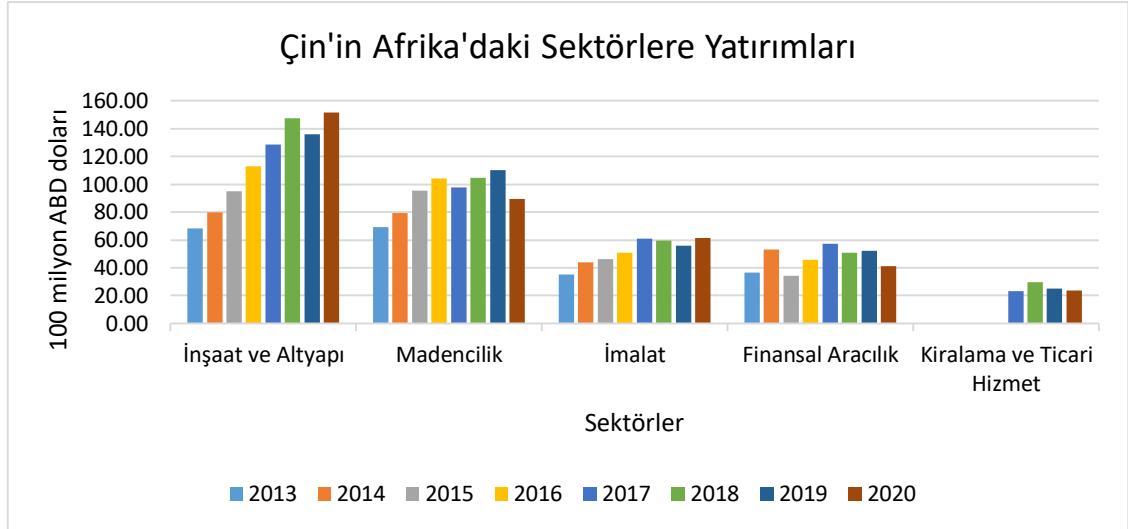
Grafik 1. 6 Çin'in Afrika ve Dünya'ya DYY Stokları (2008-2020)

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Afrika'daki Çin DYY'si birden fazla sektörde konumlanmaktadır. Çin'in Afrika'daki yatırımlarının dağılımı incelendiğinde yaygın görüşün tersine, Afrika'daki Çin DYY'sinin kıtada kaynak çıkarma dışında farklı motivasyonları da olduğunu işaret etmekte ve bir bakış açısı sağlamaktadır. McKinsey (2017; 9) raporuna göre Çin Afrika için hızla büyüyen bir yardım kaynağı ve en büyük inşaat finansman kaynağı olmakla beraber son yıllarda Afrika'nın

altyapı gelişmelerini de desteklemektedir. Bu bağlamda Çin'in Afrika'daki sektörel yatırımlarını gösteren Grafik 1.7'ye bakıldığında, 2013-2020 yılları toplam DYY miktarında ilk sırayı inşaat ve altyapı sektörü almakta ve bu sektörü sırasıyla madencilik, imalat, finansal hizmetler, kiralama ve ticari hizmet sektörleri takip etmektedir.

Grafik 1.7 Çin'in Afrika'daki Sektörlere Yatırımları (2013-2020)

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Son olarak Çin'in Afrika'daki varlığını bölgeye yatırım yapan diğer aktörlerle kıyas etmek, gelişmekte bir ülke olan Çin'in son yıllarda geldiği noktayı anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda aşağıdaki Tablo 1.1'de görölmektedir ki 2014-2018 yıllarında proje sayısına göre ilk üç yatırımcı sırasıyla ABD, Fransa ve İngiltere'dir. Çin'in toplam sermaye açısından en büyük yatırımcı olduğu, ABD ve Fransa'nın iki katından fazla yatırım yaptığı görölmektedir. Bütün bunlara ek olarak Çin, Kuzeyli yatırımcılardan daha fazla istihdam yaratmıştır.

Tablo 1.1. Afrika'ya En Çok Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan 10 Ülke (2014-2018)

Ülkeler	Projeler	Yaratılan İstihdam	Proje Başına İstihdam	Sermaye
ABD	463	62,004	134	30,855
Fransa	329	57,970	176	34,172
İngiltere	286	40,949	143	17,768
Çin	259	137,028	529	72,235
Güney Afrika	199	21,486	108	10,185
BAE	189	39,479	209	25,278
Almanya	180	31,562	175	6,887

İsviçre	143	13,363	93	6,432
Hindistan	134	30,334	226	5,403
İspanya	119	13,837	116	4,389

Kaynak: Zhang vd. (2021: 16)

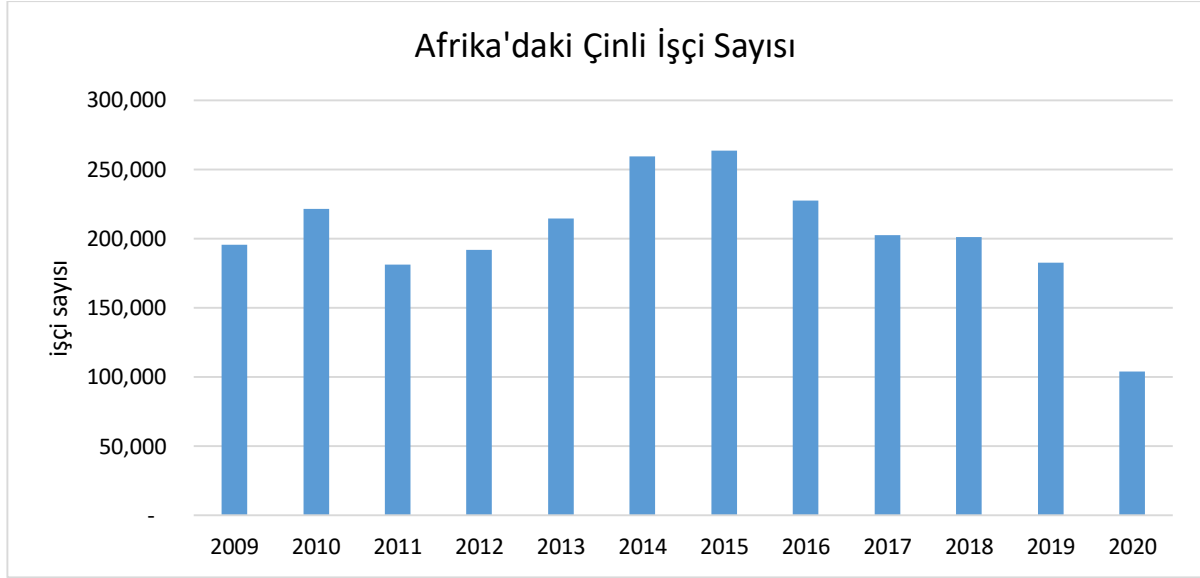
Bu bölümde Çin'in Afrika'ya DYY'sinin ele alındığı grafiklerden sonra bu konuda genel bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Afrika'ya yönelik DYY'sinin Afrika ülkelerine çeşitli potansiyel faydalar getirmesi beklenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, DYY alıcı ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır. Yine bu çerçevede, DYY önemli bir değerli teknoloji ve iş bilgisi kaynağıdır. DYY kaynağı olan Çin, yatırım yaptığı Afrika ülkelerine teknoloji transferi yoluyla yerel işgücünün becerilerini artırarak, üretim maliyetlerini düşürmekte ve daha rekabetçi bir pazar oluşturarak yurtiçi ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. (Zhang vd., 2014: 258).

Bu bölüme dair vurgulanması gereken son nokta, daha önce yapılan bazı araştırmalarda Çin'in Afrika'ya yönelik yatırımlarının, Çin'in doğal kaynaklara olan talebiyle yakından bağlantılı olduğu ve öncelikle Çin'in Devlete Ait Teşebbüsleri (KİT'ler) tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Bu, Afrika'daki Çin DYY'sinin neden ağırlıklı olarak kaynak zengini ekonomiler olan ilk beş ülkede yoğunlaştığını açıklamaktadır. İlk beş ülkeye DYY akım ve stokunun 2003'ten 2020'ye kadar dalgalanmalar olduğu görülmekle birlikte; bu, Afrika'daki Çin DYY'sinin kaynak açısından zengin ülkelerden Afrika'daki diğer ekonomilere doğru çeşitlenmeye başladığının bir göstergesidir. Ayrıca, ilk beş ülke önemli doğal kaynaklara sahip olsa da doğal kaynak sahipliğinin Çin yatırımının ana nedeni olmadığı görülmektedir. Örneğin, Çin'in Güney Afrika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırım akımının artması, yukarıda açıklandığı gibi Standard Bank'ta bir kerelik hisse satın alınmasından kaynaklanırken, Nijerya'daki petrol yatırımının çoğunluğunun Hollandalı, İtalyan ve Amerikan şirketlerinden olduğu ve Chen vd. (2018) tarafından açıklanan Çin yatırım faaliyetlerinin çeşitliliği göz önüne alındığında, Nijerya'daki Çin yatırımının petrolle sınırlı olmadığı belirtilmiştir.

1.4. Afrika'daki Çinli İşçi Verisi

Bu alt bölümde Afrika kıtasında yer alan Çinli işçi verisi detaylı olarak incelenmektedir. Çin'in Afrika'da artan varlığı kıtadaki Çinli işçi sayısı ile da kendini göstermektedir. 2009 yılında 195.716 olan işçi sayısı 2015 yılında 263.659'a kadar yükselmiş 2019 yılında 182.745 olmuştur. 2020 yılının sonunda bu rakam 103.983'e gerilemiştir. 2020 yılında bu düşüşün nedeni büyük olasılıkla pandemi etkisidir. Afrika kıtasındaki Çinli işçi sayısı Grafik 1.8'de görüldüğü gibi, 2015'te 263.659 işçi sayısı ile zirveye çıkmakla beraber sonraki dönemlerde

azalma eğilimi göstermiştir. Grafiğe ek olarak belirtilmelidir ki, 2020'de Çinli işçi çalıştıran ilk 5 ülke sırayla Cezayir (18.078), Nijerya (8.616), Etiyopya (8.019), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (6.765) ve Angola (6.079)'dır. Bu 5 ülke de çalışan Çinli işçiler, 2020 sonunda Afrika'daki tüm Çinli işçilerin %46'sını oluştururken Cezayir'deki Çinli işçilerin Afrika'daki toplam Çinli işçiler içindeki payı %17'sini oluşturmaktadır.¹¹

Grafik 1. 8 Afrika'daki Çinli İşçi Sayısı (2009-2020)

Kaynaklar: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

1.5. Çin'in Afrika'ya Kredileri

Bu alt bölümde Çin'in Afrika kıtasına yönelik kredileri detaylı olarak incelenmektedir ve sunulan veri aksi belirtilmedikçe Boston Üniversitesi Çin Afrika Kredi veri tabanından elde edilen veridir. Çin'in Afrika'ya yönelik kredilerinde Çin bankalarının büyüklüklerinin ve etkilerinin son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. 2000-2019 aralığı itibariyle faaliyette olan iki büyük banka, Çin Kalkınma Bankası (CDB, 37,1 milyar dolar) ve Çin İhracat-İthalat Bankası'dır (CHEXIM, 86,1 milyar dolar). Diğer finansörlerin verdikleri kredi miktarı ise 30 milyar dolara ulaşmıştır. Çin gelişmekte olan ülkelere en büyük borç veren ülke olma yolunda ilerlemektedir. Çin'in 2019 sonu itibariyle Afrika'ya yönelik kredilerini sırasıyla ilk üç sektör; ulaşım (46,6 milyar dolar), enerji (37,9 milyar dolar) ve madencilik (18,3 milyar dolar) sektörleri oluşturmaktadır.

2000-2019 yılı aralığındaki tüm kredi verisi ele alındığında Çin kredilerinin yüzde 53,5'inin beş ülkeye yapıldığı hesaplanmıştır: Bu ülkeler sırasıyla Angola (42,6 milyar dolar,

¹¹ Hesaplamalar yazar tarafından China Africa Research Initiative (SAIS-CARI) veri tabanından elde edilen veri ile yapılmıştır. Veriye ayrıntılı bakmak için: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-workers-in-africa> (erişim tarihi: 03.05.2022).

%27,7), Etiyopya (13,7 milyar dolar, %8,9), Zambiya (9,8 milyar, %6,4), Kenya (9,1 milyar dolar, %5,9), Nijerya (6,7 milyar dolar, %4,3)'dır.

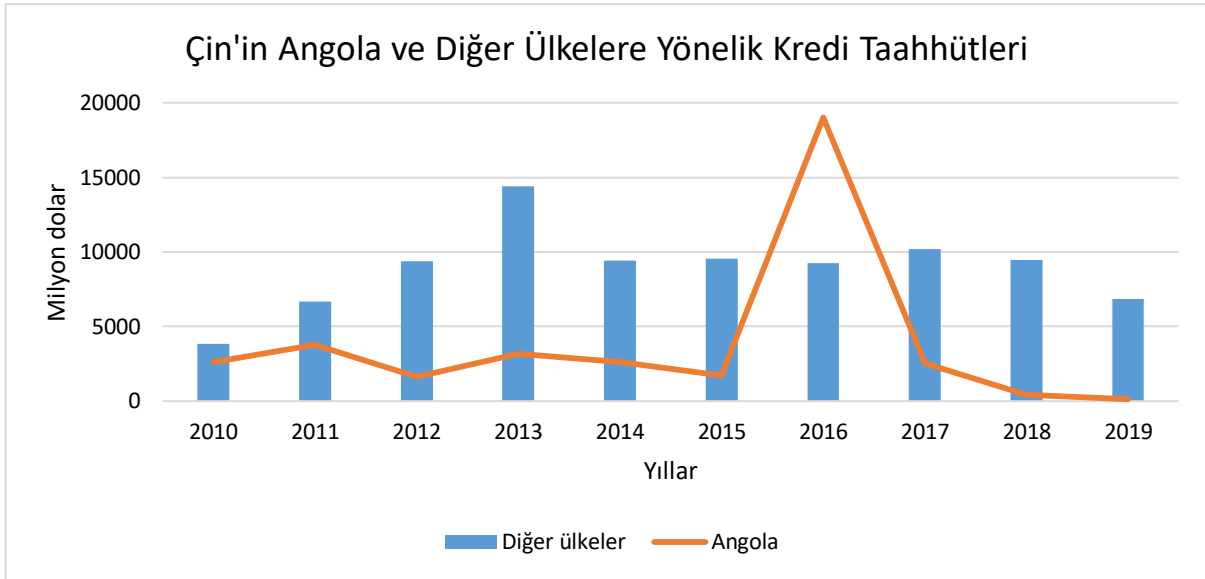
Çinli finansörler, 2000 ve 2019 yılları arasında Afrika ülkelerine 153 milyar dolar taahhüt etmişlerdir. Bu kredilerin yaklaşık yüzde 80'i, başta ulaşım (%30,4), enerji (%24,7), madencilik (%12), telekomünikasyon (%8,1) ve içilebilir su kaynakları (%4,8) olmak üzere ekonomik ve sosyal altyapı projelerini finanse etmektedir. 2019'da Çinli finansörler, Afrika ülkelerine 2018'deki 9,9 milyar dolardan yüzde 30 düşüşle 7 milyar dolar taahhüt etmiştir. On yıllık hızlı büyümenin ardından, Çin'in yıllık borç verme taahhütleri 2016'da 28 milyar dolar ile zirveye ulaşmıştır. Ancak, mevcut kredilerin önemli ölçüde yeniden finansmanını içeren Angola özel durumu veriden çıkarıldığında, Afrika'daki Çin kredilerinin 2013 yılında zirveye ulaştığı hesaplanmıştır.

Çin kredilerindeki değişimle beraber Çinli finansörlerin kredi verme ağırlıkları da değişmiştir. 2000 yılında, ortalama değeri sadece 10 milyon dolar olan 14 projeyi finanse eden sadece üç Çinli krediör kaydedilmiştir.¹² 2019 itibariyle veri, 30'dan fazla bankayı ve diğer borç verenleri içermektedir. Çin'in resmi ihracat kredi kuruluşu ve Afrika deneyimine sahip borç veren CHEXIM, yalnızca 2013'te 10,4 milyar dolar taahhüt etmiştir. Yine 2014'ten 2019 sonuna kadar Çin Eximbank yıllık kredi taahhütlerinde ortalama 6,4 milyar dolar, 2019'da yaklaşık 4 milyar dolar taahhüt etmiştir.

Kredi verisine bakıldığında, Angola'ya verilen krediler uç bir değer olarak görünmektedir. Kaynak garantili krediler, 2000'den 2019 sonuna kadar Afrika'daki tüm Çin kredilerinin yüzde 27'sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Angola tek başına Çin'in kaynak garantili kredilerinin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır.

Grafik 1.9, Angola'ya verilen krediler diğer ülkelerden ayrılmış olarak, 2010'dan 2019'a kadar Çin'in Afrika'ya verdiği kredi taahhütlerine ilişkin veriyi göstermektedir. Angola, veride önemli bir aykırı değerdir. Çin'in Afrika'daki en yüksek borçlusunu olan Angola, Çin'in son on yılda bölgeye yaptığı tüm kredi taahhütlerinin yaklaşık yüzde 30'unu oluşturmaktadır. Çin'in Angola'ya borç verme hacmi ve yöntemleri, Çin'in diğer Afrika ülkelerine borç vermesinden bazı yönlerden farklıdır. Çin'in Angola'ya verdiği kredilerin çoğu Angola petrol ihracatı ile güvence altına alınmıştır. Angola dışında, Afrika'daki Çin kredilerinin yalnızca yüzde sekizinin 2000 ve 2019 yılları arasında gelecekteki doğal kaynak akışlarıyla (Angola dahil edildiğinde yüzde 26'ya karşılık) güvence altına alındığı bilinmektedir. Angola verisini hariç tutarak, Çin'in Afrika'ya borç vermesindeki eğilimlerin daha net bir resmi görülmektedir.

¹² Veriyi detaylı incelemek için bakınız: <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (erişim tarihi: 10.05.2022).

Grafik 1. 9 Çin'in 2010-2019 aralığında Angola'ya ve Afrika'nın Geri Kalanına Yönelik Kredi Taahhütleri (2010-2019)

Kaynak: Boston Üniversitesi Çin Afrika Kredi Veri tabanı, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 1.2'ye göre, yüksek miktarda borçlu ülkelerin, 2019'da çok az finansman aldığı görülmektedir. Angola, Zambiya, Kenya ve Kamerun da dahil olmak üzere diğerleri nispeten küçük krediler almıştır. Çin'e en yüksek borçlu olan Angola, son yıllarda Çin kredi finansmanında keskin bir düşüşe uğramıştır. 2016'da 19 milyar dolar olmak üzere 2010'dan bu yana Çinli finansörlerden yılda 1,5 milyar doların üzerinde kredi taahhüdü aldıktan sonra, Çinli finansörlerin taahhütlerinin 2018'de 405 milyon dolara ve 2019'da 106 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Zambiya ve Kenya, 2010 ve 2018 yılları arasında her biri yılda ortalama 1 milyar dolar borçlanmayı taahhüt ettikten sonra, 2019 yılında Çin'den sırasıyla sadece 217 milyon dolar ve 265 milyon dolar tutarında taahhüt almışlardır. Gana, Güney Afrika, Mısır, Fildişi Sahili ve Nijerya'nın, 2019'da Çin'den en fazla kredi taahhüdü alan ülkeler oldukları görülmektedir.¹³

Tablo 1.2. 2010-2018'e Kıyasla 2019'da Çin'e En Borçlu 5 Afrika Ülkesi

Ülke (2010-2018)	İmzalanan Taahhütler	Ülke (2019)	İmzalanan Taahhütler
Angola	37 milyar dolar (yıllık 4 milyar dolar)	Gana	1,25 milyar dolar
Etiyopya	11 milyar dolar (yıllık 1,2 milyar dolar)	Güney Afrika	1,24 milyar dolar
Zambiya	9 milyar dolar (yıllık 1 milyar dolar)	Mısır	1,2 milyar dolar

¹³ Ülke bazında kredi taahhüt verisi hakkında detaylı bilgi için bakınız: <http://www.sais-cari.org/data> (erişim tarihi: 10.05.2022).

Kenya	8,3 milyar dolar (yılık 920 milyon dolar)	Fildişi Sahili	671 milyon dolar
Nijerya	5,6 milyar dolar (yıllık 620 milyon dolar)	Nijerya	550 milyon dolar

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

2000 yılında, üç Çinli finansörün, ortalama değeri sadece 10 milyon dolar olan 14 projeye finansman sağladığı kayıtlarda görülmektedir. 2010-2019 yılları aralığında, Çinli finansörler yılda ortalama 180 milyon dolar değerinde 71 projeye finansman sağlamışlardır.¹⁴

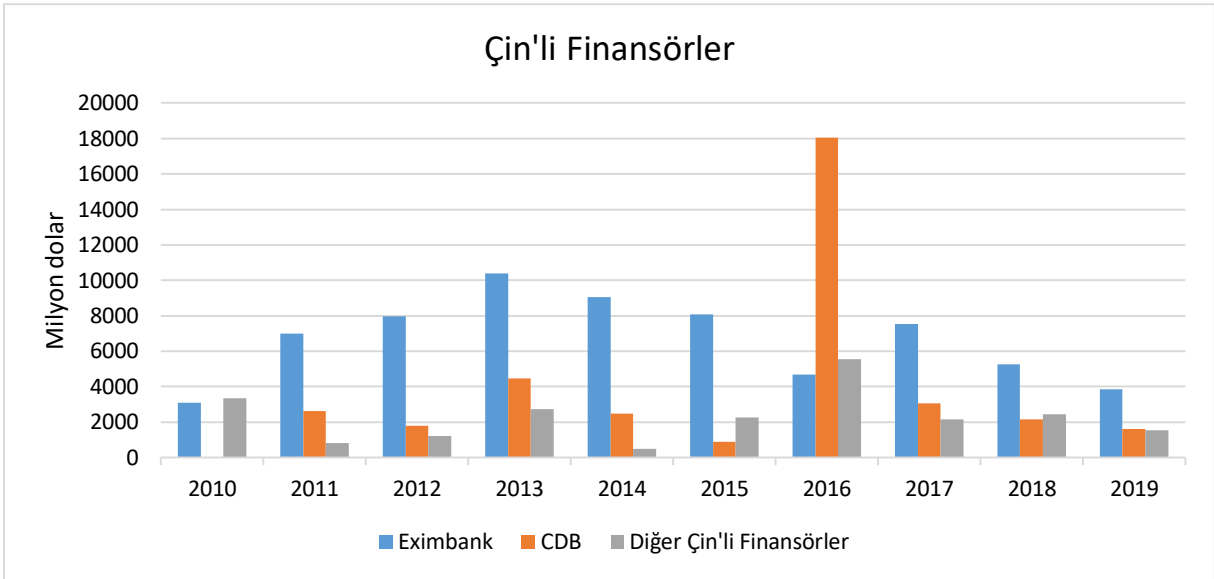
Afrika ülkelerine kredi veren en büyük dört Çin bankası Çin Eximbank, Çin Kalkınma Bankası, Çin Endüstri ve Ticaret Bankası ve Çin Bankası'dır. Çin'in resmi ihracat kredi kuruluşu ve aynı zamanda devlet sübvansiyonlu dış yardım çerçevesinde imtiyazlı kredileri sunan tek banka olan Çin Eximbank bu bankaların en büyüğüdür ve Çin Eximbank'ın verdiği krediler 2000'den 2019'a kadar tüm kredilerin yüzde 56'sını oluşturmaktadır. Çin Kalkınma Bankası'nın verdiği krediler ise 2000'den 2019'a kadar tüm kredilerin yüzde 24'ünü oluşturmaktadır. Çin Endüstri ve Ticaret Bankası ve Çin Bankası ticari bankalardır ve şimdiye kadar daha küçük hacimlerde borç verdikleri görülmüştür. Ancak, bu bankalar zaman içinde Çin'in Afrika ülkelerine verdiği kredi taahhütlerinin giderek daha büyük bir kısmını sağlamaya başlamışlardır.

2000 ve 2009 yılları arasında Çin Eximbank, Afrika'daki tüm Çin kredilerinin yaklaşık yüzde 71'ini taahhüt etmiştir. Son on yılda, Çin Eximbank'ın toplam taahhütlerdeki payı yüzde 53'e (67 milyar dolar) düşmüştür. Çin Kalkınma Bankası 2000 ve 2009 yılları arasında Afrika devletlerine çok az finansman sağladıktan sonra, son 10 yılda Afrika'daki en büyük ikinci borç veren olmuştur (Grafik 1.10). 2010 ve 2019 yılları arasında Çin Kalkınma Bankası, bu dönemdeki tüm Çin kredi taahhütlerinin 37 milyar dolarla yüzde 30'unu oluşturmaktadır. Özellikle 2016 ve 2018 yılları arasında Çin Kalkınma Bankası, Güney Afrika'daki devlete ait işletmelere 2,4 milyar doların üzerinde ve Mısır'daki devlete ait bankalara 2,8 milyar doların üzerinde borç vermiştir. Her iki ülke de orta gelirlidir ve önceki dönemlerde Çinli finansörlerle neredeyse hiç kredi taahhüdü imzalamamıştır.

ICBC ve BOC (Çin Bankası) gibi diğer Çinli ticari bankalar da daha fazla kredi taahhüdü vermeye başladıkları görülmektedir. 2015 ve 2019 yılları arasında ICBC ve BOC, Afrika ülkeleriyle 6,4 milyar dolar tutarında kredi taahhüdü imzalamıştır, bu rakamın 2010 ve 2014 yılları arasında 3,9 milyar dolar olduğu görülmektedir.¹⁵

¹⁴ Ülke bazında kredi taahhüt verisi hakkında detaylı bilgi için bakınız: <http://www.sais-cari.org/data> (erişim tarihi: 10.05.2022).

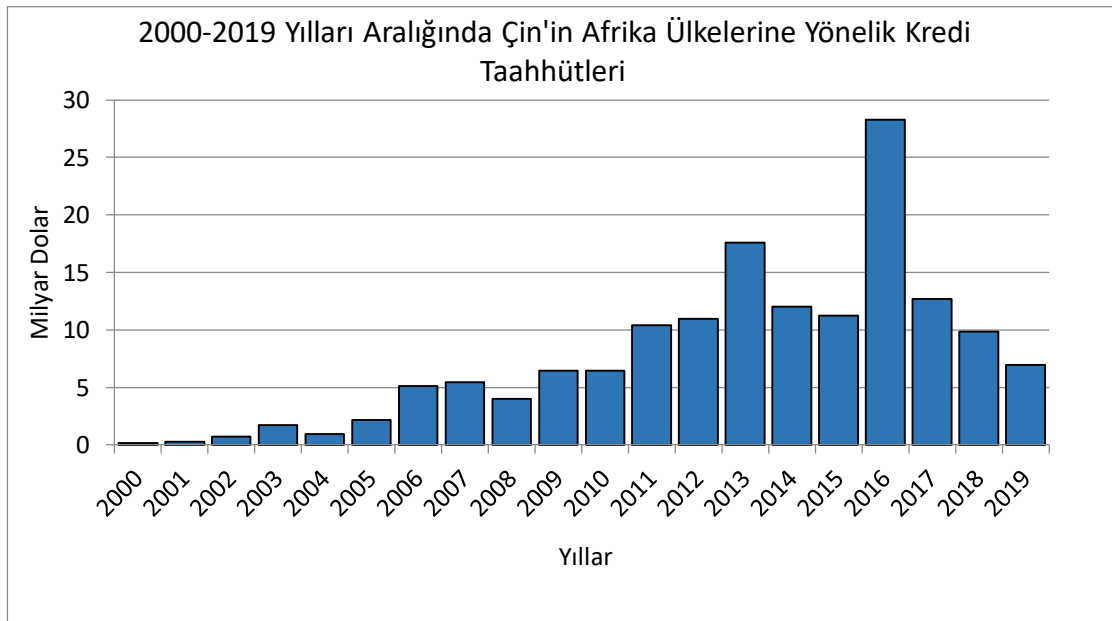
¹⁵ Çinli finansörlere dair detaylı bilgi için bakınız: <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (erişim tarihi 10.05.2022).

Grafik 1. 10 Çin'in Afrika'ya Yönelik Borç Veren Finansörleri (2010-2019)

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Son olarak alttaki grafik Çin'in Afrika'ya yönelik kredi taahhütlerinin 2000'den 2019'un sonuna kadar değişimini göstermektedir.

Grafik 1. 11 2000-2019 Yılları Aralığında Çin'in Afrika Ülkelerine Yönelik Kredi Taahhütleri

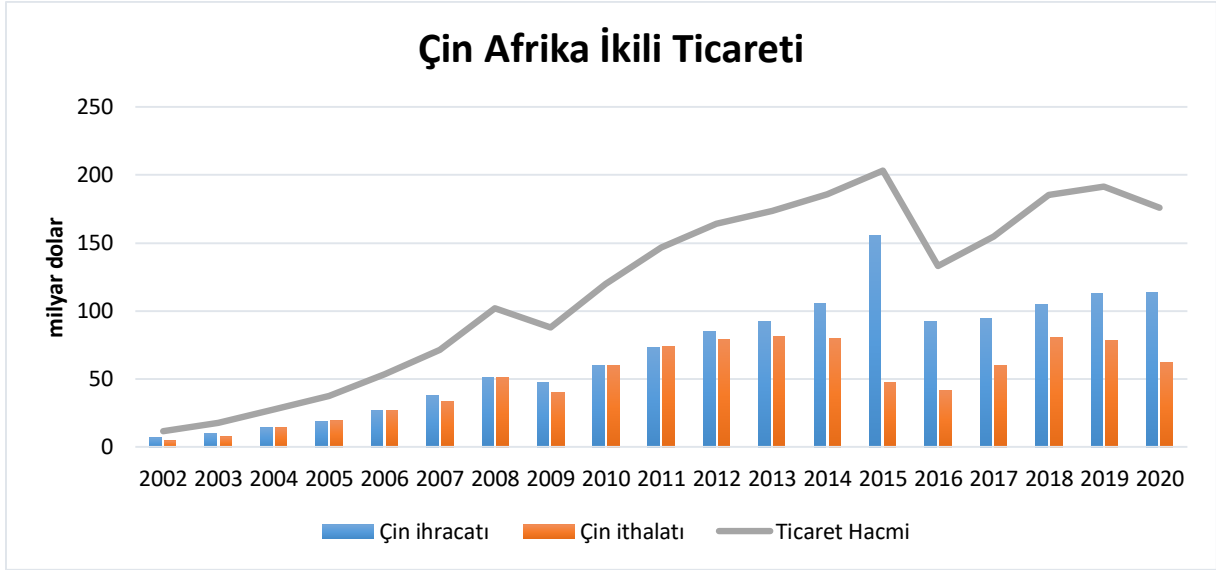
Kaynak: Boston Üniversitesi Çin Afrika Kredi Veri Tabanı, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

1.6. Çin ve Afrika Arasındaki İkili Ticaret

Bu alt bölümde Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki ikili ticaretleri değerlendirilmektedir ve sunulan veri aksi belirtilmedikçe China Africa Research Initiative (SAIS-CARI) veri tabanından elde edilen veridir. Çin'in dünyanın geri kalanıyla ilişki kurduğu en önemli kanallardan biri uluslararası ticarettir ve Afrika bu açıdan bir istisna değildir. Ancak Afrika ile

yapılan ticaret Afrika için önemli olmakla beraber Çin'in küresel ticaretinin çok küçük bir payını oluşturmaktadır.

Alttaki Grafik 1.12, Çin'in Afrika ile olan ikili ticaretini ve ticaret hacmini göstermektedir. Bu bağlamda Çin, 2009'dan bu yana Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur. Çin-Afrika ticaretinin değeri 2018'de 185 milyar dolardan 2019'da 192 milyar dolara yükselmiştir. Pandemi dönemindeki tedarik zinciri kesintileri nedeniyle, 2020'de Çin-Afrika ticaret hacmi, bir önceki yılın değeri olan 192 milyar dolardan 176 milyar dolara gerilemiştir.

Grafik 1. 12 Çin Afrika İkili Ticareti (2000-2020)

Kaynak: China Afrika Research Initiative, 2022 verisine göre yazar tarafından düzenlenmiştir.

Yukarıdaki grafiğe ek olarak ikili ticaret verisine ülkeler özelinde bakılırsa, 2000-2020 yılına dair toplam veri incelendiğinde, Çin'in Afrika'ya ihracat yaptığı ilk beş ülke sırasıyla Güney Afrika (205 milyar dolar), Mısır (171 milyar dolar), Nijerya (162 milyar dolar), Cezayir (86 milyar dolar), Gana (56 milyar dolar) olmuştur.

2000-2020 yılına dair veri incelendiğinde, Çin'in Afrika kıtasından ithalat yaptığı ilk beş ülke sırasıyla Angola (336 milyar dolar), Güney Afrika (123 milyar dolar), Sudan (67 milyar dolar) Kongo Cumhuriyeti (64 milyar dolar), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (43 milyar dolar)'dir.¹⁶

¹⁶ Çin ve Afrika arasındaki ikili ticarete dair detaylı veri için bakınız: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (erişim tarihi: (01.05.2022)).

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Çin Afrika iktisadi ilişkileri ile ilgili 2000'lerden bu yana büyüyen bir literatür söz konusudur. Bu literatürün bir kısmı Çin-Afrika ticaret ilişkilerine odaklanırken bir kısım literatür ise Çin-Afrika ilişkilerinin Afrika'ya iktisadi olarak fayda sağlayıp sağlamadığı konusuna odaklanmaktadır. Çin Afrika ekonomik ilişkileri ile ilgili literatürün diğer bir kısmı ise Çin'in Afrika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırımlara odaklanmaktadır. Bu bölümde ilk önce Çin'in dünya çapında (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere) yaptığı DYY'nin genel belirleyicileri ile ilgili literatür incelendikten sonra çalışmanın devamında Çin'in Afrika kıtasına yaptığı DYY'nin belirleyicilerini inceleyen çalışmalara odaklanılmıştır. Bu bölümde ek olarak son dönemde Afrika'ya yönelik DYY'nin belirleyicilerini inceleyen literatüre de değinilmiştir. Burada amaç Afrika kıtasının kendine has özelliklerinin Afrika'ya DYY girişini etkileyip etkilemediğini görmektir.

2.1. Literatürde Çin Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Genel Belirleyicileri

Çin yatırımlarının genel belirleyicilerini anlamak açısından Çin'in Afrika'yla beraber diğer ülkelere (gelişmiş ve gelişmekte olan) yaptığı yatırımların arkasındaki motivasyonları incelemek gerekmektedir. Literatürde önemli bir yere sahip olan Buckley vd. (2007) çalışması, Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarını açıklamaya çalışan öncü bir makaledir. Bu çalışmanın amacı endüstriyel ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlarıyla ilgili teorinin Çin gibi yükselen bir piyasa ekonomisine ne kadar uyumlu olduğunun sınanmasıdır. Çalışma Çin gibi gelişmekte olan ülkede görülen sermaye piyasası aksaklıklarının bu ülkelerin dışarıya yaptıkları DYY'yi etkileyebileceğini belirtmektedir. Buckley vd. (2007), 1984-2001 dönemi için 22 tanesi OECD ülkesi olmak üzere toplam 49 ülkeye yönelen Çin doğrudan yabancı yatırımlarının belirleyicilerini tahmin etmişlerdir. Rassal etkiler tahmincisi sonuçlarına göre Çin doğrudan yabancı yatırımlarının, DYY alıcı ev sahibi ülkelerin mutlak pazar büyüklüğü, kültürel yakınlığı ve enflasyon ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir şekilde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak çalışmanın önemli bulgularından biri de DYY alıcı ev sahibi ülkelerin politik istikrarlarını gösteren endekste artışın olması yani ülkelerin risk seviyelerindeki iyileşmenin DYY'yi azaltıcı etkiye sahip olmasıdır. Bu sonuç Çin firmalarının risk algısının gelişmiş ülke firmalarının risk algısından farklı olduğunu işaret etmektedir. Öte yandan diğer Çin DYY belirleyicileri olarak ele alınan stratejik varlık arayışı, döviz kurları, doğal kaynaklar, Çin'den coğrafi uzaklık ve piyasa açıklığı değişkenleri istatistiksel olarak

anlamsızdır. Çalışma aynı zamanda siyasi serbestleşmenin Çin doğrudan yabancı yatırımlarını pozitif etkilediğini bulmuştur.

Çin doğrudan yabancı yatırımlarını inceleyen bir diğer çalışma ise Cheung ve Qian (2009) tarafından yapılmıştır. Yazarlar Çin'in 1991-2005 döneminde 31 ülkeye (21 gelişmekte olan ve 10 gelişmiş ülke) doğrudan yabancı yatırım akımlarının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmanın temel bulgusu Çin'in gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaptığı DYY'nin belirleyicilerinin birbirlerinden farklılaştığı bulgusudur. Genel olarak bakıldığında pazar ve doğal kaynak arayışı Çin doğrudan yabancı yatırımlarının temel belirleyicisi olmakla beraber pazar büyüklüğünün önde geldiğini belirtmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelere Çin'in yaptığı ihracat Çin'in bu ülkelere yaptığı doğrudan yabancı yatırımları etkilemektedir. İncelenen dönemde çalışma Çin sermayesinin gelişmiş ülkelere yöneldiğini tespit etmiş ama Çin'in aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere de çeşitlendirme amacıyla doğrudan yabancı yatırım yaptığını bulmuştur. Çalışmanın diğer bir sonucu da Afrika'da ve petrol üreten ülkelerde yapılan Çin yatırımlarının söz konusu ülkelerin doğal kaynaklarıyla ilgili olduğu konusunda yeterli delil bulunamadığını belirtmektedir. Ayrıca bütün örneklem ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan tahminlerde düşük ücretlerin Çin doğrudan yabancı yatırımlarını çektiği görülmüştür.

Zhang ve Daly (2011), 2003-2009 yılları aralığında gelişmiş ve gelişmekte olan 23 ülkeye yönelik Çin DYY akımlarının belirleyicilerini tahmin etmişlerdir. 23 ülkenin tamamının yer aldığı tahmin sonuçlarına göre Çin'den DYY alıcı ev sahibi ülkeye yapılan ihracat, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH'si, ev sahibi ülkenin yıllık GSYİH büyümesi ve ev sahibi ülkenin ticari açıklığı Çin DYY'si ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilidir. İkinci tahminde 16 ülke için tahmin yapılmıştır ve sonuçlara göre Çin'in ev sahibi ülkeye ihracat ve ithalatı, ev sahibi ülkenin yıllık GSYİH büyümesi, ticari açıklığı ve doğal kaynak sahipliği Çin DYY'si ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahiptir. Üçüncü tahmin 10 ülke (Asya ülkeleri) içermektedir ve Çin DYY'si ile istatistiksel olarak anlamlı olan tek değişken olan Çin'in ev sahibi ülkeye ihracatıdır ve Çin DYY'si ile pozitif ilişkilidir. Bu sonuçlar doğrultusunda çalışma Çin DYY'si ile gelişmiş ülke DYY'si arasında farklılıklar olduğunu vurgulamaktadır.

Kolstad ve Wiig (2012), 2003-2006 yıllarını kapsayan 104 ülkeye yönelik Çin DYY'sinin belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma yukarıda açıklanan çalışmalardan farklı olarak Çin DYY'sinin belirleyicilerini incelerken Çin DYY'sinin doğal kaynakları zengin ancak kötü yönetilen ülkelere mi çekildiği sorusunu da yanıtlamaya çalışmaktadır. Çalışmada pazar büyüklüğü, ticari açıklık, enflasyon, Çin'in ev sahibi ülkelere olan mesafesi, doğal kaynak sahipliği DYY'nin belirleyicileri olarak alınmıştır. Bu çalışmada doğal kaynak sahipliği ve

kurumların beraber ele alındığı bir etkileşim terimi de modele eklenmiştir. Çalışmada dört ayrı model tahmin edilmiştir. Etkileşim teriminin dahil edilmediği ve edildiği modeller ve ülkeleri OECD ülkeleri ve OECD ülkesi olmayan ülkeler şeklinde ayrıştırılmış olup her iki modelde de etkileşim terimi yer almaktadır. İlk modelin tahminin sonucuna göre Çin DYY'si ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğü ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkilidir. Modelde yer alan diğer açıklayıcı değişkenler anlamlı çıkmamıştır. Etkileşim teriminin yer aldığı modelde etkileşim terimi istatistiksel olarak anlamlı ve negatif çıkmıştır. Çin DYY'si doğal kaynak zengini kurumsal kalitesi düşük olan ülkeler tarafından çekilmektedir ve ev sahibi ülkedeki kurumların niteliği ne kadar zayıfsa o kadar daha fazla DYY çekmektedir. Buna ek olarak doğal kaynaklar değişkeni ev sahibi ülkelerin petrol ve maden ihracatı olarak ayrıştırıldığında Çin DYY'sinin yönelimi petrol zengini Afrika ülkeleri olmuştur. 25 adet OECD ülkesinin ele alındığı üçüncü tahmin sonucuna göre, istatistiksel olarak tek anlamlı sonuca erişilen değişken pazar büyüklüğüdür ve bu değişken DYY ile pozitif ilişkilidir. OECD ülkeleri dışındaki ülkelerin verisi kullanılarak yapılan dördüncü ve son tahmin sonucuna göre ülkelerin doğal kaynak sahipliği ile DYY arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Diğer önemli bir bulgu da doğal kaynak sahipliği ve kurumların beraber ele alındığı etkileşim teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmasıdır. Burada doğal kaynak sahipliği değişkeni pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olmakla beraber kurumsal gösterge değişkeni istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bağlamda doğal kaynak sahipliği Çin DYY'sini çekmekle beraber bu etki ev sahibi ülkelerin kurumsal niteliklerinin düşük olmasına bağlıdır. Yazarlara göre DYY alıcı ev sahibi ülkelerin kurumsal nitelikleri ne kadar zayıfsa o kadar çok DYY çekmektedirler. Bu çalışmanın literatüre katkısı modele etkileşim teriminin de dahil edilmiş olmasıdır. Özetle, sonuçlar doğal kaynakların Çin DYY'si üzerindeki etkisinin ev sahibi ülkenin kurumsal yapısından da etkilendiğini işaret etmektedir.

Drogendijk ve Blomkvist (2013), 2003-2009 yılları aralığında Çinli firmalar tarafından 174 ülkeye Çin DYY akımlarının belirleyicileri incelemişlerdir. Çalışmada kullanılan veri setindeki 174 ülkeden 47 tanesi Afrika ülkesidir. Çalışmada iki ayrı regresyon analizi yapılmıştır. İlk analiz tüm ülkeleri içerirken ikincisi sadece Afrika ülkelerine odaklanmıştır. Sonuçlara göre, Afrika ülkelerinin diğer pazarlara ve bölgelere göre Çin DYY'sini çekme olasılığı daha yüksektir. Bunun, Çinli firmalar için güney-güney iş birliğinin öneminden ve son yıllarda gelişmekte olan ülkelere gelen çok uluslu şirketlerin küresel ekonomide daha büyük bir rol oynamaya başlamasından kaynaklandığını öne sürmektedirler. Bu bulguya ek olarak, analizler büyük ve küçük firmalardan, özel ve devlete ait tüm Çin DYY'sini ve Afrika'daki tüm ülke ve bölgelerdeki tüm Çin DYY'sini içerdiğinde, klasik DYY teorilerinin desteklendiğini

ifade etmektedirler. Çalışma Çin firmalarının Afrika'ya yatırım yapmak istemesinin ardında üç ana saik (Pazar arayışı, kaynak arayışı ve stratejik varlık arayışı) olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, çalışmada siyasi riskin Çin DYY'sini olumsuz etkilediğini ve dolayısıyla daha düşük siyasi riske sahip ülkelerin Çin DYY'sini çekme olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Blomkvist ve Drogendijk (2013), 2003-2009 yılları aralığında Çinli firmalar tarafından 174 DYY alıcı ülkeye yönelik Çin DYY'sinin belirleyicilerini tahmin etmişlerdir. Çalışmanın ana motivasyonu psişik mesafe ve bu değişkeni uyarıcı diğer değişkenlerin (dil, din, kültür, ekonomik gelişme, siyasi sistemler, eğitim ve coğrafi uzaklıktaki farklılıklar) Çin DYY'sini nasıl etkilediğidir. Yazarların ifadesine göre psişik mesafe kavramı, kültürel faktörler de dahil olmak üzere ülkeler arasında mesafeye yol açabilecek daha geniş bir faktör yelpazesini içermektedir. Tahmin sonuçlarına bakıldığında Çinli firmaların, Çin'e daha büyük bir psişik ve kültürel mesafedeki ülkelere daha az yatırım yaptığını göstermektedir. Yazarlara göre bu bulgu, çalışmanın psişik mesafeyi açıklamaya çalıştığı bölümde değinilen teorileri desteklemektedir.

Amighini vd. (2013), 2003-2008 yıllarını kapsayan 81 ülkeye yönelik Çin yatırımlarını belirleyen faktörler çerçevesinde, ülke ve sektöre göre ayrıştırılmış veri kullanarak ampirik bir analiz yapmışlardır. Pazar arama, kaynak arama ve stratejik varlık aramanın DYY'yi nasıl etkilediğini tartışmışlardır. Sonuçlara göre, yalnızca imalattaki DYY'nin arkasındaki motivasyonunun pazar arayışı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kaynak arama, genellikle siyasi olarak kırılabilir ortamlara sahip ülkeler için Çin DYY'sini etkileyen faktör olmuştur. Stratejik varlık arama motivasyonlarının hem üretim hem de hizmetler için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın literatüre katkısı Çin DYY'sinin belirleyicilerini sektörlere ayrıştırarak detaylı biçimde incelemesinden kaynaklanmaktadır.

Chang (2014), 2003-2009 yılları arasında 138 ülkede Çin doğrudan yabancı yatırımlarının özelliklerini ve belirleyicilerini araştırmak için bir çekim modeli kullanmıştır. Çalışmada, Çinli firmaların gelişmiş ülkelerdeki yüksek teknolojili endüstrilere yatırım yapmayı tercih ederken, aynı zamanda dünya çapında doğal kaynakların çıkarılmasına da odaklandıkları iddia edilmektedir. Ampirik bulgular, ev sahibi ülkenin ekonomik büyüklüğünün ve doğal kaynaklardan olan sahip olduğu petrol düzeyinin Çin doğrudan yabancı yatırımlarını teşvik etme açısından önemli ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğunu gösterirken, Çin'in para birimi değerlendirme stratejisinin Çin doğrudan yabancı yatırımlarında hafif bir düşüşe neden olduğunu göstermektedir.

Liu ve Deseatnicov (2016), 2003-2013 yılları aralığında 119 ülkeye yönelik (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler) Çin DYY akımlarının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma özellikle döviz kuru riskinin Çin çok uluslu şirketlerinin DYY kararlarını nasıl etkilediği sorusuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın motivasyonu döviz kuru seviyesi, oynaklığı ve nominal döviz kuru beklentilerinin Çinli çok uluslu şirketlerin DYY kararlarını nasıl etkilediğini tahmin etmektir. Bu çalışmanın literatür açısından önemi döviz kuru riski ve DYY arasındaki ilişkiyi geliştirmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Çin açısından detaylı olarak incelemesinden kaynaklanmaktadır. Tüm ülkeleri içeren tahmin sonuçlarına bakıldığında döviz kuru düzeyinin DYY ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Döviz kuru oynaklığı değişkeni ise istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. Bu sonuç Çinli ÇUŞ'ların daha yüksek finansal belirsizliğe sahip DYY alıcı ülkelere yatırım yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Modelde yer alan nominal döviz kuru beklentisi değişkeni ise DYY ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahiptir. Yazarların tahmin sonuçlarına yönelik ifadesine göre, Çinli ÇUŞ'ların davranışlarının alternatif ekonomik güçler tarafından motive edildiğini göstermektedir. Son olarak, tahmin sonuçları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'nin belirleyicileri açısından ayrı ayrı ele alındığında ise hemen hemen tüm katsayıların geliştirmekte olan ülkeler için istatistiksel olarak anlamlı, gelişmiş ülkeler için istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bu bağlamda Çinli ÇUŞ'ların, geliştirmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve finansal çevreye daha duyarlı oldukları sonucuna varılabilir.

Yang vd. (2018) konuyla ilgili daha yakın dönemde yapılmış bir çalışmadır. Yang vd. (2018), 2003-2012 dönemine ait 132 ülkeyi kapsayan veri setiyle yaptıkları çalışmalarında Çin DYY'sinin yüksek kurumsal kalite, düşük iktisadi gelişmişlik ve daha çok doğal kaynağa sahip ülkelere doğru yöneldiğini tespit etmişlerdir. Bu çalışmada, iki ayrı model tahmin edilmiştir. İlk modelde, kurumsal faktörlerle DYY arasındaki ilişki negatif iken; modele ev sahibi ülkenin sermaye yoğunluğu ve doğal kaynak sahipliği eklendiğinde ilişkinin yönü pozitif dönmektedir. Bu çalışmanın literatüre katkısı, tahmin edilen modelde ev sahibi ülkenin sermaye yoğunluğu ve doğal kaynak sahipliği kontrol edildiğinde Çin'in de DYY yaparken gelişmiş ülkelere benzer şekilde kurumsal kaliteye dikkat ettikleri ve kurumsal kalitesi yüksek ülkelere yatırım yapmayı tercih ettikleri sonucudur.

2.2. Literatürde Çin'in Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri

Literatürün bu bölümünde Çin'in Afrika özelinde yaptığı DYY'nin belirleyicilerine yönelik ampirik çalışmalara odaklanılmaktadır. Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY güney-güney ilişkisi çerçevesinde önemlidir. Bu konudaki literatür özellikle son on yıldır gelişme göstermektedir.

Bu literatürde önemli bir çalışma niteliği taşıyan Kolstad ve Wiig (2011), 2003-2006 yıllarını kapsayan dönem için 29 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY akımlarının belirleyicilerini incelemiştir. Bu çalışmada ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliği ve kurumsal nitelik göstergesi olan değişkenin çarpımıyla bir etkileşim terimi oluşturulmuştur. Modelde etkileşim terimi yer almayan ilk tahmin sonuçlarına bakıldığında pazar büyüklüğü ile DYY arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir. Ancak, etkileşim teriminin dahil edildiği örneklemden Güney Afrika çıkarıldığında pazar büyüklüğü DYY'yi çekmede önemsizleşmektedir. Bu demektir ki Çin DYY'sinin pazar büyüklüğüne sahip ülkelere çekildiği göstergesi büyük ölçüde Güney Afrika'dan kaynaklanmaktadır. Etkileşim teriminin dahil edildiği örneklemden bu değişkenin DYY üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve negatif çıkmıştır. Yazarlara göre bu sonuç doğal kaynak sahipliği yüksek Afrika ülkelerinin DYY çekmesi kurumsal nitelikteki düşüşe bağlıdır. Yani kurumsal niteliği düşük ve doğal kaynak sahipliği yüksek olan ülkeler daha fazla DYY çekmektedirler. Yazarlara göre son olarak, doğal kaynak değişkeni petrol ve maden sahipliği olarak ayrıştırıldığında görülmektedir ki Çin'in asıl ilgisi petrol zengini Afrika ülkeleridir. Makalenin önemli diğer bir sonucu da Çin DYY davranışının Afrika'ya DYY yapan diğer ülkelerden farklı olmadığıdır. Diğer ülkeler de zayıf kurumları olan doğal kaynak zengini ülkelere yatırım yapmaktadırlar.

Cheung vd. (2012), Çin'in Afrika'daki doğrudan yabancı yatırımının belirleyicilerini araştırmışlardır. Bu bağlamda, pazar arayışı, risk faktörlerinin ve kaynak arayışının Çin'in Afrika'ya yatırımlarını motive ettiğini söylemektedirler. Çalışma aynı zamanda iki ülkenin ticaret ilişkilerinin ve Çin'in sözleşmeli projelerinin de önemli belirleyiciler olduğunu işaret etmektedir. Çalışmada, Afrika ülkelerinin doğal kaynak sahipliğinin Çin DYY'sini alıp almama olasılıklarını etkilemediği bulunmuştur. Ancak çalışmada Afrika'daki ülkelerin doğal kaynaklarının Çin'in yaptığı yatırım miktarında rol oynadığı tespit edilmiştir. Çalışma, yatırım kararı verildikten sonra Çin'in petrol üreten Afrika ülkelerine daha çok yatırım yaptığını tespit etmektedir. Çalışma Afrika'nın doğal kaynaklarının özellikle 2002 yılından sonra Çin'in yatırımları açısından daha çok önem kazanmaya başladığı vurgusunu yapmaktadır.

Anyanwu (2012), 1996-2008 döneminde 53 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY'sini etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Çalışma, pazar büyüklüğünün, ticarete açıklığın, hukukun üstünlüğünün, dış yardımın, doğal kaynakların ve geçmişteki yatırımların DYY girişleri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran önemli bir faktör, dış yardımın Afrika'ya yapılan Çin DYY'si üzerindeki etkisini inceleyen az sayıdaki çalışmadan biri olmasıdır. Çalışmanın iki önemli bulgusu bulunmakla beraber birincisi, dış yardım alan Afrika ülkelerinin daha fazla Çin DYY'si çektikleridir. İkincisi, Afrika ülkelerinin finansal gelişmişliklerinin Çin DYY'si ile negatif bir ilişkiye sahip olmalarıdır.

Ross (2015), 8 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY belirleyicilerini 2003-2012 dönemi için incelemiştir. Nijerya, Güney Afrika, Zambiya, Gana, Kenya, Cezayir, Mısır ve Sudan olmak üzere sekiz Afrika ülkesinde Çin DYY'sinin belirleyicilerini tahmin etmek için Çin DYY akım verisi ve panel veri teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'nin, doğal kaynaklara erişim ve altyapı kalitesi ile ilgili faktörler ve DYY alıcı ülkenin kurumsal ve düzenleyici ortamı tarafından belirlendiğini göstermiştir. Kurumsal ve düzenleyici ortam, modelde mal ve hizmetlerin ihraç edildiği gün sayısı olarak ölçülen bir değişkendir. Bu değişken, belirli bir ülkedeki hükümet düzenlemeleri açısından iş yapma kolaylığı ve bürokrasi ile ilgili bir göstergedir. Daha basit bir şekilde açıklamak gerekirse, dostane bir iş ortamının ve daha az düzenlemenin daha yüksek düzeyde DYY çekeceği varsayılmaktadır. Özetle, bu çalışmanın önemli bulgusu altyapı ve ev sahibi ülkenin ihracat zamanı ile ilgili düzenlemelerin de Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY açısından önemli olduğudur.

Shan vd. (2018), 2008-2014 yılları aralığında panel veri analiz tekniğiyle Çin DYY stok verisini kullanarak 22 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışma, Afrika'daki Çin DYY'si üzerinde doğal kaynakların, pazar büyüklüğünün ve beş kurumsal faktörün (söz hakkı ve hesap verebilirlik; politik istikrar ve şiddetin olmaması; düzenleyici kalite; hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü) etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Afrika'daki Çin DYY'sini çeken faktörün ev sahibi ülkelerin doğal kaynak sahipliğinden ziyade pazar büyüklüğü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Modelde yer alan kurumsal göstergelere ait sonuçlara bakıldığında, DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerine ait göstergeler olan politik istikrar ve düzenleyici kalite değişkenlerinin Çin DYY'si ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü değişkenlerine ait sonuçlara bakıldığında bu değişkenlerin istatistiksel olarak anlamsız oldukları görülmektedir. Son olarak söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkenine dair sonuçlara

bakıldığında, bu değişkenler Çin DYY'si ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahiptir.

Yuan vd. (2021), 2007-2015 yılları aralığında en küçük kareler tahmincisiyle 35 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY stokunun belirleyicilerini incelemişlerdir. Çalışmanın ana motivasyonu ev sahibi Afrika ülkelerindeki yolsuzluğun Çin DYY'sini nasıl etkilediğini bulmaktır. Bulgulara göre, Çinli yatırımcıların, kaynak açısından zengin ev sahibi ülkelerde kaynak arama amacıyla yaptıkları yatırımlar dışında kalan DYY'sine bakıldığında Çin şirketlerinin yolsuzluğun düşük olduğu ev sahibi ülkelerde daha fazla yatırım yaptıkları tespit edilmiştir.

2.3. Literatürde Afrika'ya Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımın Belirleyicileri

Bu bölümde Afrika kıtasındaki ülkelere yapılan DYY'nin belirleyicilerini inceleyen ampirik çalışmalara odaklanılmıştır. Bu bağlamda Morisset (2000), 29 SAA ülkesine yönelik DYY'yi incelemiştir. Kesit ve panel veri analizi çerçevesinde 8 yıllık bir dönemi kapsayan 1990-1997 yılları aralığını içeren veri setiyle yapılan çalışmada, hem DYY girişi için gerekli yatırım ortamını neyin belirlediği hem de DYY'nin belirleyicileri ayrı ayrı tahmin edilmiştir. GSYİH oranı ve ticari açıklık değişkenlerinin Afrika'nın yatırım ortamıyla pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Bulgular SAA'ya yönelik DYY girişlerini ise ev sahibi ülkenin ticari açıklığı, Pazar büyüklüğü ve doğal kaynak sahipliğinin etkilediğini tespit etmişlerdir. Çalışma, Afrika'nın doğal kaynaklarına ve pazar büyüklüğüne ek olarak, Afrika hükümetlerinin ülkelerindeki iş ortamını geliştirerek daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekebildiklerini söylemektedir. Asiedu (2002) ise ilk önce incelenen dönemde Afrika'ya yapılan DYY ile ilgili stilize olguları açıklamaktadır.¹⁷ Çalışmanın devamında, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'yi açıklayan faktörler incelendikten sonra gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'yi etkileyen faktörleri SAA'ya yapılan DYY için de aynı şekilde belirleyici olup olmadığı sorusu cevaplanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda 32 tanesi SAA ülkesi olmak üzere toplam 71 gelişmekte olan ülke verisi kullanılarak yapılan ampirik analizde elde edilen bulgular SAA'ya yönelik DYY'nin diğer gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'den farklı olduğunu işaret etmektedir. Çalışmada yatırımın getirisinin yüksek olması ve daha gelişmiş altyapı seviyesi SAA dışındaki gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'yi arttırırken bu göstergelerin SAA ülkelerine yönelik DYY üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre, SAA ülkeleri

¹⁷ Çalışma incelenen dönemde SAA ülkelerinin 1980'lerin ortalarında başlayan DYY artışından diğer gelişmekte olan ülkelere kadar faydalanmadığını, DYY'nin 1990'lardan sonra SAA için önemli bir finans kaynağı olduğunu ve Afrika'ya yapılan DYY'nin getirisinin diğer bölgelere yapılan DYY'nin getirisinden yüksek olduğunu belirtmektedir (Asiedu, 2002: 108-109).

coğrafi konumları nedeniyle diğer bölgelerdeki ülkelerden ortalama olarak daha az DYY çekmektedir. Bu bağlamda, Afrika ülkesi olmanın DYY üzerinde istatistiksel olarak negatif bir etkisi vardır. Ancak artan ticari açıklığın marjinal faydası SAA ülkeleri için daha azdır. Bu sonuç, ticari serbestliğin SAA dışı ülkelerin SAA ülkelerinden daha fazla DYY çektiğini göstermektedir. SAA ülkeleri diğer bölgelerden daha az DYY almıştır çünkü DYY için açıklık küresel olarak önemlidir ve SAA ülkeleri diğer bölgelerdeki ülkelere göre daha az ticari açıklığa sahiptir.

Bende-Nabende (2002), eş bütünleşme tekniği kullanarak 1970-2000 yılları aralığında 19 Afrika ülkesine yönelik yaptığı çalışmada DYY'nin serbestleşmesinin, piyasa büyümesinin ve ihracata yönelik politikaların Afrika'daki uzun vadeli DYY'nin başat belirleyicileri olduğunu bulmuştur. Çalışmada son olarak, Afrika ülkelerinin daha fazla yatırım çekmeleri için ihracat tabanlarının genişletilmesi, makroekonomik yönetimin geliştirilmesi ve DYY'nin serbestleştirilmesi önerilerinde bulunulmuştur.

Onyeiwu ve Shresta (2004), 1975-1999 yılları arasında DYY'nin belirleyicilerine yönelik 29 Afrika ülkesini kapsayan araştırmalarında, ekonomik büyümenin, ticari açıklığın ve doğal kaynak sahipliğinin DYY üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bunlara ek olarak enflasyonun ve uluslararası rezervlerin DYY üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisi olduğu görülmektedir. Son olarak, siyasi hakların ve altyapı gelişmişliğinin DYY üzerindeki etkisi olmadığı bulunmuştur.

Bu konuda bir diğer çalışma olan Yasin (2005), 1990 ve 2003 yılları arasında panel veri analiziyle 11 SAA ülkesi üzerinde yaptığı çalışmada, resmi kalkınma yardımlarının (ODA) DYY akımları üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Buna ek olarak ticari açıklık, işgücündeki büyüme oranı ve döviz kurlarının doğrudan yabancı yatırım akımları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ancak çok taraflı kalkınma yardımlarının, kişi başına düşen GSYİH'deki büyüme oranının, ülkenin bileşik risk seviyesi ve siyasi özgürlük ve sivil haklar endeksinin doğrudan yabancı yatırım akımları üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Asiedu (2006), 1984-2000 döneminde Afrika'daki doğrudan yabancı yatırımlarının belirleyicilerini araştırmıştır. SAA'daki 22 ülkeyi kapsayan bir panel veri tekniği kullanarak yapılan analizde doğal kaynak sahipliğinin, piyasa büyüklüğünün daha fazla doğrudan yabancı yatırım çektiğini tespit etmektedir. Ayrıca altyapı gelişmişliğinin, makroekonomik istikrarın, doğrudan yabancı yatırıma açıklığın, hukukun üstünlüğünün, daha az yolsuzluğun ve politik istikrarın da doğrudan yabancı yatırımı desteklediğini göstermektedir.

Son dönemde yapılan çalışmalardan Kariuki (2015), 1984-2010 yılları aralığında 25 Afrika ülkesi için yaptığı araştırmada, emtia fiyat endeks performansının, gelişmiş ülkelerdeki hisse senedi piyasalarının iyi performansa sahip olmasının, altyapı gelişmişliğinin, ticari açıklığın Afrika'ya yönelik DYY üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuştur. Ek olarak, Afrika ülkeleri tarafından bir önceki yıl alınan DYY miktarının cari dönemde Afrika kıtasına yönelik DYY akımları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Ancak, çalışmada yüksek bir ekonomik riskin Afrika'ya yönelik DYY akımları üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Son olarak hem politik riskin hem de finansal riskin DYY üzerindeki etkisi olmadığı bulunmuştur.

Mijiyawa (2015), panel veri analizi tekniğiyle 1970-2009 yılları aralığında 53 Afrika ülkesine yönelik DYY'nin belirleyicilerini incelemiştir. Tahmin sonuçlarına göre, piyasa büyüklüğü, ticari açıklık ve politik istikrarın DYY ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak daha yüksek yatırım getirisi sunan Afrika ülkelerinin daha çok DYY aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

2.4. Literatüre Yönelik Genel Değerlendirme

Ampirik literatürde Çin'in Afrika kıtası dışındaki ülkelere ve Afrika'ya yönelik DYY'sinin belirleyicileri ele alındığında bazı benzerlikler görülmektedir. Örneğin Çin'in pazar arayışı motivasyonu hem Afrika kıtası ülkelerine hem de diğer ülkelere yapılan yatırımlarda temel motivasyon olarak ortaya çıkmaktadır. Çin DYY'sinin belirleyicileri ile ilgili literatürdeki çalışmaların bulgularına bakıldığında genel DYY literatüründeki teorik beklentilerle Çin DYY'si arasında bazı farklılıklar gözükmemektedir. Örneğin, Çin'in kurumsal kalitesi düşük ülkelere, politik riski yüksek ülkelere, makroekonomik istikrarı sağlayamamış ülkelere de DYY yaptığı görülmektedir. Tüm bu bulgular ele alındığında Çinli şirketlerin yaptığı DYY'nin diğer ülkeler tarafından yapılan DYY'ye kıyasla neden farklılaşabileceğine dair birkaç teorik argüman vardır.

Bu argümanlardan birincisi devletin rolüdür. Çin şirketlerinin yaptığı doğrudan yabancı yatırımların en önemli ve belirgin özelliklerinden biri Çin devletinin bu şirketlerin yaptığı DYY üzerindeki etkisidir (Deng, 2007: 72). Çin hükümeti hem düzenleyici çerçeveyi şekillendirmekte hem de yurtdışında yatırım yapan devlete ait büyük işletmelerin sahibi olarak Çin'in doğrudan yabancı yatırım davranışını büyük ölçüde şekillendirmektedir.

1980'lerden bu yana Çin hükümetinin hedefleri, denizaşırı iştirakler aracılığıyla ileri teknoloji transferi, döviz kazancı ve ihracat artışı sağlamak olmuştur. Çin aynı zamanda, Afrika

ülkeleri gibi diğer ekonomilerle ilişkilerini güçlendirmeye yardımcı olmak için denizaşırı yatırımları da kullanmıştır (Deng, 2004: 14).

Çin hükümetinin yerel ekonomik sorunlara yönelik bir takım yaklaşımları, yurtiçi piyasada dengenin bozulmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Çin'deki hükümet müdahalesi sadece yerel alanla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda Çinli firmaların uluslararası ticari faaliyetlerine de yönelik olmuştur., Çin hükümetinin Çin'e yönelik doğrudan yabancı yatırımlarda oynadığı temel rolün, büyük ölçüde ülkenin siyasi ve ekonomik sistemleri tarafından açıklanabileceğini öne sürülmektedir. Deng (2007)'e göre Çin ekonomisi, hem mülkiyet hem de düzenlemeler yoluyla iş dünyasına aktif hükümet müdahalesi ile karakterize edilen bir ekonomiye sahip olmuştur. Bu nedenle, kurumsal çerçeveyi şekillendiren Çin devletinin, yurt dışında yatırım yapan Çin firmalarının yetenek ve niyetini önemli ölçüde belirlemiş olacağı düşünülmektedir. Bir yandan kısıtlayıcı bir döviz politikası ve dışa dönük yatırım onay prosedürleri DYY'nin gerçekleşmesini kısıtlamış ve hatta engellemiş olabilmektedir. Öte yandan, ülkenin kurumsal çerçevesi bazı şirketlerin mülkiyet avantajlarına katkıda bulunabileceğinden, kurumsal çerçeve bazı firmalar üzerinde olumlu bir etki yapabilmektedir. Bu tecrübe ve avantajlara sahip Çinli şirketler, kısıtlamalarla nasıl başa çıkılacağı, konusunda bir adım önde olabilmektedir. Bu bağlamda bu şirketler, benzer kurumsal düzenlemelere sahip bir ülkede yatırım yapmak konusunda daha rahat olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki şirketlerin aksine, Çinli şirketler karmaşık ve zorlu iş ortamlarında iş yapabilme konusunda deneyim kazanmışlardır (Morck vd., 2008: 17) ve Çinli şirketler kendi ülkelerindeki zorlu iş ortamında edindikleri tecrübeler dolayısıyla zayıf kurumsal çevreye sahip ülkelerde yatırım yaparken gelişmiş ülkelerdeki şirketlere göre avantajlı bir konuma sahip olabilmektedir (Drogendijk ve Blomkvist, 2013: 76-77).

Daha önce belirtildiği üzere 2000'li yılların başında “küreselleşme” politikasının ve çeşitli ekonomik reformların uygulanmasından bu yana, Çin hükümeti, Çin DYY'sini desteklemek ve teşvik etmek için doğrudan yabancı yatırımlardaki kısıtlayıcı politikaların yerine daha serbest politikalara yer vermiştir. Bununla birlikte, Çin hükümetinin Çin'e yönelik doğrudan yabancı yatırımlardaki rolü, önemli firmaların kendi ihtiyaçları ve politikaları çerçevesinde küreselleşmeleri için teşvik ve destek vererek daha stratejik bir role dönüşmüş gibi görünmektedir (Child ve Rodrigues, 2005: 404-405).

Çin'in DYY ile ilgili politikaları yıllar içinde değişmekle beraber daha açık hale gelmesine rağmen, kurumsal çerçeve halen büyük ölçüde Çin devleti tarafından düzenlenmektedir. Tipik olarak hükümet, yatırım projelerinin onaylanmasına ilişkin çeşitli

düzeylede hala ana karar vericidir ve bu nedenle Çin DYY'si, Çin hükümeti ve politikalarına atıfta bulunulmadan anlaşılammaktadır (Drogendjik ve Blomkvist, 2013: 76).

Çin hükümetinin, Çin DYY'si üzerindeki rolü sadece Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarını düzenleyen yasal, düzenleyici ve finansal bileşenleri belirlemesinden kaynaklanmamaktadır. Çin hükümeti aynı zamanda Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının önemli payını yöneten Çin devlet işletmelerinin de nihai sahibidir. Yurtdışına yatırım yapan Çinli şirketler ağırlıklı olarak devlete ait işletmelerdir. Bu nedenle, bu şirketler sadece kar maksimizasyonuna odaklanmamakta, aynı zamanda özellikle hükümetin uzun vadeli kalkınma planları açısından hükümetin politika hedeflerine odaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle bu şirketlerin, yatırım kararları, özel şirketler tarafından izlenen kâr maksimizasyonu stratejileriyle tutarlı olmayan siyasi hedefleri yansıtabilmektedir (Amighini vd., 2011: 4-5). Bu şirketlerin yatırım kararları Çin hükümetinin kalkınma stratejisinin bir parçası olarak kabul edilmekte ve siyasi hedefleri yansıtmaktadır. Bu hedefler, stratejik doğal kaynakların tedarikini güvence altına almak, yeni pazarlara girmek, yeni teknolojiler edinmek veya stratejik varlıklar aramak olabilmektedir (Deng, 2004: 14).

Çin DYY'sinin diğer ülke DYY'lerinden nasıl farklılaşabileceğine dair diğer bir argüman Çin'in kurumsal ortamı ile ilgilidir. Bir ülkenin kurumsal ortamının, bir ülkenin DYY faaliyeti üzerinde derin bir etkisi olması muhtemeldir (Buckley vd., 2007: 502-503). Batılı emsallerinin aksine, Çin gibi yükselen piyasalarda iş yapan firmalar daha düşük çevresel duyarlılık, parça parça ekonomik liberalleşme ve kademeli kurumsal evrime devlet müdahalesi ile karakterize edilen kurumsal bir bağlam tarafından sınırlandırılmaktadır (Alon, 2010: 4). Çin'deki kurumsal ortamın gelişmiş ülkelerin kurumsal ortamından farklı olduğunun bir göstergesi de Çin'deki yolsuzluk seviyesinin başlıca DYY kaynağı olan gelişmiş ülkelerdeki yolsuzluk seviyesinden çok daha yüksek olmasıdır. Diğer bir farklılıkta yurtdışında yatırım yapan şirketlerin çoğunun listelendiği Çin borsasının, büyük DYY kaynağı olan diğer gelişmiş ülkelerdeki borsalara kıyasla çok daha az düzenlenmiş olmasıdır (Kolstad ve Wiig, 2012: 6-7),

Niye Çin DYY'sinin gelişmiş ülke DYY'sinden farklılaştığına dair bir diğer argüman olan Çin sermaye piyasasındaki aksaklıklardır. Buckley vd. (2007: 501-502)'e göre, Çin yerel sermaye piyasasındaki aksaklıklar bazı şirketler için mülkiyet avantajı yaratabilmektedir. Sermaye piyasası aksaklıkları, finansal sistemlerin genellikle az gelişmiş ve deneyimsiz olduğu yükselen ekonomilerde yaygındır (Alon, 2010: 5), bu durum genellikle sermayenin verimsiz dağılımına yol açmaktadır.

Sermaye piyasası aksaklıklarından bir tanesi, devlete ait ve devletle ilişkili firmaların piyasa oranlarının altında kredi alabilmeleri veya piyasa oranından kredi almaları, ancak bunu

geri ödemeye zorlanmamalarıdır. Diğer bir piyasa aksaklığı da, Çin bankacılık sisteminin etkin çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Bankalar, DYY yapma potansiyeli olan Çinli firmalara daha kolay kredi verebilmektedirler. Özetle, Çin hükümeti tarafından verilen DYY teşvikleri, daha geniş ticari kredi ve finansman mevcudiyeti, uygun firmalara ve yatırım projelerine yönelik döviz ve vergi muafiyetlerine ilişkin tercihli anlaşmaları içermektedir. DYY yapan firmalara sermaye, genellikle önemli bir süre için piyasa oranının altında sağlanmaktadır. Bu politikalar, sermaye piyasasında bir dengesizlik yaratmakta ve Çinli şirketler için mülkiyet avantajlarına dönüşebilen ve şirketlere deneme yanılma temelinde uluslararası yatırım yapmak için kullanabilecekleri fazla sermayeyi sağlayan ve rakiplerini geride bırakmak için yumuşak bütçe kısıtlamaları oluşturmakta ya da firmaların ilk etapta yatırım yapmalarını sağlamaktadır (Buckley vd., 2007: 501-502).

Çin DYY'sinin neden farklılaşabileceğine yönelik teorik argümanlardan sonra Çin DYY'sinin motivasyonlarının neler olduğunu incelemek gerekmektedir. Yukarıda yaptığımız literatür taramasını da dikkate alarak bu motivasyonlar aşağıda özetlenmiştir.

Bilindiği üzere, piyasa büyüklüğü, doğal kaynak sahipliği ve ev sahibi ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri, Çin doğrudan yabancı yatırımları için önemli faktörler olarak kabul edilmektedir. Birincisi, pazar arayan DYY, ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü birçok çalışmada önemli bir belirleyici olarak kabul edilmektedir (Buckley vd., 2007; Cheung ve Qian, 2009). İkincisi, ev sahibi ülkenin doğal kaynak donanımının da Çin DYY'sinin önemli bir belirleyicisi olduğu bulunmuştur (Asiedu, 2006; Cheung ve Qian, 2009). Üçüncüsü, stratejik varlık arayan DYY söz konusu olduğunda, Deng (2007: 74), stratejik kaynaklar, markalaşma, pazarlama bilgisi ve yönetsel yeterlilik arayışının, Çinli firmaların endüstriyel ülkelerdeki yatırım faaliyetlerinin arkasındaki birincil motivasyon olduğunu bulmuştur. Maliyet minimizasyonu açısından verimlilik arayışı güdüsü, Çinli şirketlerin yurt dışına yatırım yapmaları için büyük bir motivasyon olarak görülmemektedir. Bunun nedeni, Çinli firmaların yurtdışında verimlilik aramaları için çabalarının olmamasıdır, çünkü esas olarak Çin'in kendisi bol miktarda düşük maliyetli işgücü ve ucuz araziye sahiptir.

Yukarıdaki ortak itici güçlerin dışında, Çin DYY'sinin analiziyle oldukça alakalı olabilecek, Çin DYY'sinin ek bir ekonomik diplomasi itici gücü veya siyasi yönü vardır. Belirtildiği üzere, Çin hükümetinin Çin DYY çerçevesini şekillendirmedeki rolüne ek olarak, çoğu çok uluslu şirketler devlete aittir ve genellikle devletin ekonomik diplomasisinin bir parçası olarak yurt dışına açılmaya yönlendirilmektedir. Afrika'daki çoğu Çin DYY faaliyetinin, basitçe ekonomik olarak güçlü projeler olmaktan ziyade, hükümet liderliğini takip ettiğine inanılmaktadır (Yeung ve Liu, 2008: 22).

Yukarıda da belirtildiği üzere Çin DYY motivasyonlarından biri de doğal kaynak arayışıdır. Doğal kaynak arayışı, Çin'in yurt dışına yatırım yapmaya başlamasından bu yana, Çin'in dışa dönük DYY projeleri için önemli bir husus olmuştur. Bu bağlamda ülkenin bağımlı olduğu doğal kaynaklara erişimi, uzun vadeli arz güvenliğinin faydalarını sağlayabilir (OECD, 2008). Çin, son on yılda kayda değer bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. Çin'in ekonomik büyümesi farklı doğal kaynaklara dayanmaktadır (petrol, maden gibi) ve ülke, yüksek ekonomik büyümesini sürdürmek için muazzam düzeyde enerjiye ihtiyaç duymaktadır.¹⁸ Çin, doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olmasına rağmen, kişi başına düşen doğal kaynak miktarı çok düşüktür. Hükümet politikaları, doğal kaynakların edinimini içselleştirmenin temel stratejik hedefi olarak açıkça belirlemiştir ve hatta bu amaca yönelik doğrudan devlet yardımı sunmaktadır (Alon, 2010: 9).¹⁹

Çin DYY'sinin diğer önemli motivasyonlardan bir tanesi de pazar arayışıdır.²⁰ Çinli ÇUŞ'ların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yeni pazarlar geliştirmeye ve bunlardan yararlanmaya çalışmasının birkaç nedeni vardır. Birincisi, bazı Çinli firmalar, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlarla büyük başarı elde etmek için markalaşma, pazarlama bilgisi ve yönetsel yeterlilikler gibi firmaya özgü yeterli rekabet avantajlarına sahip olmayabilmektedirler. Diğer gelişmekte olan pazarlara genişleme, Çin'e DYY akışı nedeniyle kendi iç pazarlarında artan rekabetin üstesinden gelmek için zorlayıcı bir iş çözümü haline gelmektedir (Yeung ve Liu, 2008: 17). İkincisi, daha büyük ÇUŞ'lar için dış pazarlara açılmaları, ne iç pazar sınırlamalarından ya da doygunluklarından ne de pazar savunma stratejilerinden kaynaklanmaktadır. Aksine, onların DYY faaliyetleri, olgunlaşan organizasyonel yeteneklerini ve rekabet avantajlarını yansıtmaktadır (Yeung ve Liu, 2008: 18). Afrika pazarları Çinli firmalar için umut vericidir. Afrika kıtası son yıllarda yüksek ekonomik büyüme oranları yaşamıştır. Bu durum, Afrikalı tüketicilerin büyüyen bir pazara sahip olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda yapılan yatırımların, ev sahibi ülkelerde ekonomik büyümeye ve pazar büyüklüğünün artmasına yol açması Buckley vd. (2007)'nin

¹⁸ Afrika, Çin'in kaynak güvenliği arayışında kritik bir rol üstlenmiştir. Afrika kıtası, dünya-bölgesel açıdan bakıldığında, 2021 itibarıyla bilinen küresel petrol rezervlerinin tahmini yüzde 7,2'sine sahiptir (British Petroleum, 2021). Geçtiğimiz yıllarda Çin, çoğu metalin dünyanın önde gelen tüketicisi haline gelerek Amerika Birleşik Devletleri'ni geride bırakmıştır (Alden ve Alves, 2009: 5).

¹⁹ Petrol, Çin'in ihtiyaç duyduğu ana kaynak olarak görülmektedir. Son yıllarda Çin, büyük bir petrol ihracatçısı olmaktan büyük bir petrol ithalatçısı haline gelmiştir. 1993'te Çin net petrol ithalatçısı olmakla beraber 2009'da ülke ABD'den sonra ikinci en büyük net petrol ithalatçısı olmuştur (Energy Information Administration, 2012). Çin, önde gelen petrol üreticileri arasında yer almasına rağmen, yerel petrol ihtiyacının yarısından daha azını karşılayabilmektedir (Alden, 2012: 24). Aynı zamanda, alüminyum, bakır, nikel, demir cevheri, kereste ve diğer emtialara yönelik talepte de büyük bir artış olmuştur (OECD, 2008).

²⁰ Bugün, iç ve dış pazarlarda halihazırda kurulmuş olan karşılaştırmalı üstünlüklerine güvenerek işlerini deniz aşırı ülkelerde genişletmeyi hedefleyen Çinli şirketler için pazar arama güduları ya da Çin'deki iç pazardaki yoğun rekabet nedeniyle yurt dışında yeni pazarlar bulma niyetinde olanlar için önemli hale gelmiştir (OECD, 2008).

ifade ettiği, pazar büyümesi hipotezi olarak bilinen, hızla büyüyen ekonomilerin, daha yavaş büyüyen veya hiç büyümeyen ekonomilere göre daha fazla kar elde etme fırsatı sunar ifadesiyle örtüşmektedir.

Bazı araştırmacılara göre, Çin DYY'si büyük dış pazarlara çekilmeyecektir. Çin üretimi, büyük ölçüde, farklılaşmamış, düşük katma değerli mallar üreten emek-yoğun üretim tekniklerine dayanan maliyet temelli rekabet gücü ile karakterize edilmektedir. Maliyet avantajlarına rağmen, bu firmalar genellikle markalaşma, pazarlama, yönetim becerileri ve uluslararası deneyim gibi rekabet avantajlarından yoksundur ve bu da onların ABD ve Batı Avrupa gibi oldukça rekabetçi gelişmiş pazarlarda rekabet etmelerini zorlaştırmaktadır (Yeung ve Liu, 2008: 24). Bu göreceli dezavantajlar, çoğu Çinli firma için gelişmiş ülke pazarlarına girmeyi pahalı ve zor hale getirmektedir. Ancak yukarıda açıklandığı üzere, bu firmalar gelişmekte olan piyasalarda faaliyet gösterme konusunda birtakım avantajlara sahip olabilirler. Çinli firmaların yerel deneyimleri, onlara yüksek oynaklık, bürokratik müdahale ve düşük gelirli tüketici pazarları ile nitelendirilen karmaşık yapıdaki gelişen pazarları yönetme konusunda uzmanlık sağlamıştır (Alon, 2010: 8).

DYY motivasyonlarından bir tanesi de verimlilik arayışıdır. Çinli şirketler tarafından yapılan DYY, maliyet avantajları Çin'de olduğundan ve hatta kıyı bölgelerinde maliyetlerin artması durumunda ülkenin iç kısımlarına taşındığından, maliyet düşürme yoluyla verimlilik arayışı tarafından motive edilmemektedir.

Son yıllarda, bazı Çinli şirketler, mevcut bir rekabet avantajından yararlanmak yerine, markalaşma, pazarlama bilgisi ve yönetim yetkinlikleri gibi stratejik varlıkların satın alınması yoluyla daha büyük bir avantaj elde etmeye çalışmışlardır. Bir yandan gelişmiş ülkelerdeki ileri teknolojiye, yönetsel ve üretken bilgi birikimine erişmenin yollarını aramakta öte yandan, uluslararası kabul görmüş ticari markalar arayan gelişmiş pazarlara yatırım yapmaktadırlar.

Yukarıda belirtilen klasik yatırım motivasyonlarına ek olarak, 1980'lerden bu yana Çin DYY'sini yönlendiren bir başka faktörün, yani siyasi kaygıların olduğu ileri sürülmektedir. Çin'in doğrudan yabancı yatırımlarının herhangi bir analizinde siyasi düşünceler her zaman önemli bir rol oynamaktadır. Ek olarak, Çin DYY'sinin büyük bir kısmı devlete ait çok uluslu şirketlerden geldiğinden, Yeung ve Liu (2008:22) bu DYY'nin bir tür kalkınma yardımı ve bölgesel dayanışmayı temsil ettiğini öne sürmektedir. Bu durum, özellikle altyapı projeleri ve kaynak çıkarma endüstrileri için ve çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde geçerlidir. Afrika'daki çoğu Çin DYY faaliyetinin ekonomik olarak güçlü projeler olmaktan ziyade hükümet liderliğini takip ettiğine inanılmaktadır. Afrika'nın Çin diplomasisi için öneminin birkaç nedeni vardır.

Birincisi, en büyük tek bölgesel devletler grubu olması ve Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı ortamlarda blok oylamaya yönelik eğilimidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK MODEL VE ANALİZ

Bu bölümde ilk önce veri seti ve ekonometrik model açıklanmakta sonrasında model tahmin sonuçları sunulmakta ve ampirik bulgular tartışılmaktadır.

3.1. Veri Seti ve Ekonometrik Model

Çin'in 2003-2020 yılları aralığında 38 Afrika ülkesine²¹ yaptığı doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerinin incelendiği bu tezde yıllık veri kullanılmıştır. Modelde bağımlı değişken Çin doğrudan yabancı yatırım stoku (CFDI) iken; açıklayıcı değişkenler ise ev sahibi ülkelere ait GSYİH (GDP), ticari açıklık göstergesi olarak kullanılan GSYİH içindeki payı olarak toplam ithalat ve ihracat (TRADE), makroekonomik istikrar göstergesi olarak kullanılan (INF), altyapı göstergesi olan mobil abonelikler (TELCOM), ev sahibi ülkelerin petrol ihracatı, maden ve metal ihracatının toplamının GSYİH'a oranı (NATR)'dır. Ayrıca ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesini gösteren beş farklı değişken; söz hakkı ve hesap verilebilirlik (VA), politik istikrar ve şiddetin olmaması (PV), düzenleyici kalite (RQ), hukukun üstünlüğü (RL) ve yolsuzluğun kontrolü (CC) değişkenleri modelde açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Kurumsal kalite göstergeleri dışında kalan değişkenlerin hepsinin logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Tablo 3.1 modelde kullanılan değişkenleri ve veri kaynaklarını detaylı olarak göstermektedir. Bu model, havuzlanmış en küçük kareler ve sabit etkiler (ülke sabit etkileriyle beraber zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir) tahmincileriyle tahmin edilmiştir. Bu kapsamda ilk önce model tanımlanmakla beraber veri seti ve hipotezler açıklanmış sonrasında ampirik uygulamanın sonuçları sunulmuştur (Veri ile ilgili tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon tablosu sırasıyla Ek 1 ve Ek 2'de yer almaktadır).

Çalışmada iki ayrı model tanımlanmıştır, modelin bağımlı değişkeni $\ln CFDI_{it}$ Çin'in i. Afrika ülkesine t döneminde yaptığı DYY değişkeninin logaritmasıdır. İlk modelin yapısı aşağıdaki şekildedir:

$$\ln CFDI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln GDP_{it} + \beta_2 \ln TRADE_{it} + \beta_3 \ln INF_{it} + \beta_4 \ln TELCOM_{it} + \beta_5 \ln NATR_{it} + \beta_6 Kurumlar_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

²¹ Cezayir, Angola, Benin, Botswana, Burundi, Kamerun, Demokratik Kongo, Fildişi Sahilleri, Mısır, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Kenya, Lesotho, Libya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Mauritius, Fas, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Seyşeller, Güney Afrika, Sudan, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zambiya, Zimbabve.

Model (1) kontrol değişkenleri (piyasa büyüklüğü, ticari açıklık, altyapı gelişmişliği, makroekonomik istikrar ve doğal kaynak sahipliği) ve kurumsal kalite ile ilgili değişkenin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY üzerindeki etkilerini test ederken, aşağıda sunulan Model (2) kurumsal kalite göstergesi ile doğal kaynaklar değişkeninin çarpımı şeklinde oluşturulan etkileşim terimini ($\ln NATR_{it} \times Kurumlar_{it}$) de modele dahil etmektedir. Etkileşim terimi, ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliğinin Çin DYY'si üzerindeki etkisinin ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesine bağlı olup olmadığını test etmeyi amaçlamaktadır. Benzer şekilde etkileşim terimi ev sahibi ülkenin kurumsal yapısının Çin DYY'si üzerindeki etkisinin ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliğinden etkilenip etkilenmediğini de göstermektedir.

$$\ln CFDI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln GDP_{it} + \beta_2 \ln TRADE_{it} + \beta_3 \ln INF_{it} + \beta_4 \ln TELCOM_{it} + \beta_5 \ln NATR_{it} + \beta_6 Kurumlar_{it} + \beta_7 (\ln NATR_{it} \times Kurumlar_{it}) + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Bu iki modelde Afrika ülkelerinin kurumsal kalitelerini temsil eden göstergelerin Çin DYY'si üzerindeki etkilerini incelemek için Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından alınmış beş adet gösterge (RL, VA, PV, RQ ve CC) her bir model için sırasıyla tahmin edilmiştir.

DYY literatürü incelendiğinde ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü ile DYY arasındaki ilişkinin teorik olarak pozitif olması beklenmektedir. DYY belirleyicileri ile ilgili ampirik çalışmalar genel olarak piyasa büyüklüğü ile DYY girişleri arasındaki pozitif ilişkiyi doğrulamaktadır. Anyanwu (2012), Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY verisini inceleyerek piyasa büyüklüğünün DYY açısından kilit bir rol oynadığını göstermektedir. Kolstad ve Wiig (2011), Çin doğrudan yabancı yatırımlarının belirleyicilerini araştırmıştır ve yatırımlarla piyasa büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. İlgili veri Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Bu bağlamda ev sahibi Afrika ülkesinin piyasa büyüklüğü ile Çin DYY'si arasında teorik olarak pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlerden bir diğeri ev sahibi ülkelerin ticari açıklıklarıdır. DYY belirleyicileri üzerine yapılan birçok çalışma, daha fazla ticaret açıklığına sahip ülkelerin daha fazla DYY çektiğini bulmuştur. Örneğin Anyanwu (2012), çalışmasında ticari açıklığın DYY üzerinde pozitif etkisi olduğunu belirtmiştir. Ticari açıklık, mal ve hizmet ithalatı ile mal ve hizmet ihracatının toplamının GSYİH içindeki payı olarak kullanılmaktadır ve veri Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Bu değişken, literatürde ticari açıklık için yaygın olarak kullanılan bir göstergedir. Bu bağlamda, ticari açıklıkla Çin DYY'si arasında teorik olarak pozitif bir ilişki beklenmektedir.

Makroekonomik istikrar doğrudan yabancı yatırım için önemli bir unsurdur. Bunun göstergelerinden bir tanesi enflasyondur. Daha düşük enflasyon oranlarına sahip yabancı bir ülkeye yatırım yapmak, yatırımcıya rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Çin DYY'sinin genel belirleyicileri bölümünde yer alan Buckley vd. (2007), Çin DYY'si ile enflasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulmakla beraber Afrika'ya yönelik DYY bölümünde yer alan Asiedu (2006) çalışmasında ise DYY ile enflasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki bulmuştur. Dünya Bankası'ndan alınan GSYİH deflatörü verisi modeldeki 38 ev sahibi Afrika ülkesinin enflasyon seviyesinin bir ölçümü olarak kullanılmıştır ve Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir.²² Yüksek seviyede enflasyon ekonomide belirsizlik yarattığı için teorik olarak Pazar arayan DYY'yi olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda ev sahibi ülkelerin enflasyon oranları ve Çin DYY'si arasında teorik olarak negatif bir ilişki beklenmektedir.

Modelde Çin'in DYY'sini açıklamak için kullanılan diğer bir değişken ev sahibi ülkenin altyapı gelişmişliğidir. Gelişmiş bir altyapı yatırımların verimliliğini artırdığından, yatırım yapan firmaların ev sahibi ülke altyapısına ciddi şekilde önem verdiği varsayılmaktadır. Ross (2015)'a göre altyapı, fiziksel ve telekomünikasyon dahil olmak üzere bir dizi alanı kapsamaktadır. Bu nedenle, yatırım verimliliği için altyapının önemi göz önüne alındığında, altyapı ve iletişim kapasitesi zayıf olan ülkelerin potansiyel yatırımcıları caydırabileceği varsayılabilir. Afrika'daki hem fiziksel hem de kurumsal altyapının uluslararası standartlara göre genellikle çok zayıf olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda DYY belirleyicisi olarak altyapı göstergelerinden biri olan mobil abonelikler değişkeni Dünya Bankasından elde edilmiştir ve modele dahil edilmiştir. Bu kapsamda Çin DYY'si ile altyapı değişkeni olan mobil aboneliklerin teorik olarak pozitif ilişkiye sahip olması beklenmektedir.

Genel olarak literatürde yer alan çalışmalar, doğal kaynakların doğrudan yabancı yatırımları pozitif etkilediğini göstermektedir (Anyanwu, 2012; Ross, 2015). Doğal kaynak sahipliği göstergesi, ev sahibi Afrika ülkelerinin petrol ihracatı, maden ve metal ihracatının toplamının GSYİH'a oranı olarak modelde yer almaktadır. Bu gösterge Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Ampirik literatür ev sahibi ülkenin doğal kaynaklar zenginliğinin Çin DYY'sinin önemli bir belirleyicisi olduğunu işaret etmektedir. Afrika ülkelerine yönelik DYY literatüründe yer alan Asiedu (2006), 1984-2000 dönemi panel veri analizine dayanarak, Afrika'ya yönelen DYY açısından doğal kaynakların önemli bir

---

²² GSYİH deflatörü ekonomideki tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarını içeren ekonomi genelindeki enflasyonun geniş bir ölçüsüdür. GSYİH deflatörünün genel enflasyonu TÜFE'den daha başarılı bir şekilde ölçebileceği düşünülmektedir (Shan vd., 2018).

faktör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerinin doğal kaynak sahipliği ile Çin DYY'si arasında teorik olarak pozitif bir ilişki beklenmektedir.

DYY alıcı ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesinin söz konusu ülkeye DYY girişlerini nasıl etkilediği konusu literatürde tartışmalı konulardandır. Teorik olarak DYY alıcı ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesi ne kadar yüksekse daha çok DYY çekmesi beklenmektedir. Literatür kısmında değinildiği üzere Çin'in Afrika'ya yönelik DYY'sini ele alan ampirik çalışmalar, DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerinin sahip oldukları kurumsal yapı kalitelerinin Çin DYY'si üzerinde farklı etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Örneğin Kolstad ve Wiig (2011), kurumsal yapıdaki bozulmanın Çin DYY'sini pozitif etkilediğini ifade etmekle beraber Yang vd. (2018) kurumsal yapı kalitesindeki artışın Çin DYY'sini pozitif etkilediğini öne sürmüştür. Özetle, ampirik çalışmalarda kurumsal kalitenin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'yi hangi yönde etkilediği konusunda bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada bu ilişkinin yönüne dair beklenti oluşturulmamıştır.

Kurumsal yapı göstergesi modelde beş farklı şekilde yer alacaktır. Bunlardan ilki hukukun üstünlüğüdür ve bu veri Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir ve endeks, -2.5 ve 2.5 aralığında değişmekte ve daha yüksek değerler daha iyi kurumları ifade etmektedir. Hukukun üstünlüğü olarak yorumlanan bu gösterge, hukuk sistemlerinin ve sözleşmelerin uygulanmasının kalitesini göstermektedir. Kolstad ve Wiig (2011)'e göre kurumsal yapıdaki kötüleşme Çin yatırımlarını artırmaktadır. Önceki çalışmalardan bir kısmı, hukukun üstünlüğünün doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Asiedu (2006), Anyanwu (2012) ve Yang vd. (2018) gibi Afrika ülkelerine odaklanan çalışmalar da bu olumlu ilişkiyi doğrulamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, DYY alıcı ev sahibi ülkelerdeki kurumsal niteliğin göstergesi olan hukukun üstünlüğü ile Çin DYY'si arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kurumlara dair ikinci değişken söz hakkı ve hesap verebilirliktir. Literatürde kurumlara dair bir ölçüt olarak söz hakkı ve hesap verebilirlik bazı çalışmalarda (Busse ve Hefeker, 2007, Shan vd., 2018) açıklayıcı değişken olarak yer almaktadır ve bu veri Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Bu gösterge, bir ülkenin vatandaşlarının hükümetlerini seçme özgürlükleri yanı sıra ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür medyaya ilişkin veriyi temsil etmektedir. Bu gösterge, -2,5 ile 2,5 arasında değişmekle beraber daha yüksek değerler daha iyi kurumları göstermektedir. Busse ve Hefeker (2007), Shan vd. (2018) ve Yang vd. (2018) Çin DYY'sinin belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkeni ile Çin DYY'si arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır.

Bu bağlamda çalışmada, DYY alıcı ev sahibi ülkelerdeki kurumsal nitelik göstergesi olan söz hakkı ve hesap verilebilirlik ile Çin DYY'si arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kurumlara dair üçüncü değişken politik istikrar ve şiddetin olmamasıdır. Bu değişken Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir ve endeks değeri -2,5 ile 2,5 arasında değişmektedir ve daha yüksek değerler daha iyi kurumları göstermektedir. Shan vd. (2018), Çin DYY'sinin belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında politik istikrar ve şiddetin olmaması değişkeni ile Çin DYY'si arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmadan farklı olarak Yang vd. (2018), çalışmalarında politik istikrar ve şiddetin olmaması değişkeninin Çin DYY'si üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Bu bağlamda çalışmada, DYY alıcı ev sahibi ülkelerdeki kurumsal niteliğin göstergesi olan politik istikrar ve şiddetin olmaması ile Çin DYY'si arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kurumlara dair dördüncü değişken düzenleyici kalitedir. Bu değişken Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir. Bu veri Dünya Bankasındaki tanımına göre, hükümetin özel sektörün gelişimine izin verip vermediğini ve bu konuda düzenlemeler yapıp yapılmadığını göstermektedir. Buna ek olarak düzenleyici kalite, sözleşmenin uygulanabilirliği, kârların ülkesine geri gönderilmesi ve ödeme gecikmeleri gibi riskleri ölçmektedir. Shan vd. (2018), 2008-2014 yılları aralığında 22 Afrika ülkesine yönelik Çin DYY'sinin belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında düzenleyici kalite ile Çin DYY'si arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmadan farklı olarak Yang vd. (2018) çalışmalarında, düzenleyici kalite değişkeninin Çin DYY'si üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmada, DYY alıcı ev sahibi ülkelerdeki kurumsal niteliğin göstergesi olan düzenleyici kalite ile Çin DYY'si arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kurumlara dair beşinci ve son değişken yolsuzluğun kontrolüdür. Bu değişken Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından elde edilmiştir ve bu endeks -2,5 ile 2,5 arasında değişmektedir ve daha yüksek değerler daha iyi kurumları göstermektedir. Dünya Bankasının tanımına göre bu gösterge yolsuzluğun yanı sıra devletin seçkinler ve özel çıkarlar tarafından ele geçirilmesi dahil olmak üzere, kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığını göstermektedir. Kolstad ve Wiig (2012), Çinli yatırımcıların kendi ülkelerinde yolsuzlukla mücadele etme deneyimine sahip olduklarını ve benzer seviyelerde yolsuzluğa sahip ülkelere yatırım yapma eğiliminde olduklarını açıklamaktadır. Yuan vd. (2021) yaptıkları çalışmalarında yolsuzluğun kontrolü ve Çin DYY'si arasında pozitif bir ilişki bulmuştur. Yazarlar, Çin DYY'sinin yolsuzluğun düşük olduğu Afrika ülkelerine yöneldiğini ileri sürmüşlerdir. Son olarak Yang vd. (2018) çalışmalarında, yolsuzluğun kontrolü değişkeninin

Çin DYY'si üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Bu bağlamda çalışmada, DYY alıcı ev sahibi ülkelerdeki kurumsal niteliğin göstergesi olan yolsuzluğun kontrolü ile Çin DYY'si arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 3.1. Değişkenler ve Veri Kaynağı

Değişken	Beklenen İşaret	Teorik Gerekçe	Değişkene ait açıklama	Veri Kaynağı
CFDI (Bağımlı değişken)			Çin'den Afrika ülkelerine yapılan doğrudan yabancı yatırım stokları	China Africa Research Initiative Veri tabanı
GDP	+	Piyasa Büyüklüğü	2015 yılı fiyatlarıyla ev sahibi Afrika ülkelerinin geliri	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
TRADE	+	Piyasa Büyüklüğü	GSYİH içindeki payı olarak toplam ithalat ve ihracat	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
INF	-	Makroekonomik İstikrar	Enflasyon, GSYİH deflatörü (yıllık %)	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
TELCOM	+	Altyapı	Mobil hücresel abonelikler (100 kişi başına)	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
NATR	+	Kaynak Arayışı	GSYİH içindeki payı olarak yakıt, maden ve metal ihracatı	Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri

RL	?	Kurumsal Faktör	Hukukun Üstünlüğü	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
VA	?	Kurumsal Faktör	Söz Hakkı ve Hesap Verilebilirlik	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
PV	?	Kurumsal Faktör	Politik İstikrar ve Şiddetin Olmaması	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
RQ	?	Kurumsal Faktör	Düzenleyici Kalite	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
CC	?	Kurumsal Faktör	Yolsuzluğun Kontrolü	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri

Yukarıda açıklanan model, panel veri analiz teknikleri ile 38 ülke kullanılarak 2003-2020 dönemi için tahmin edilmiştir.²³ Tahminlerde havuzlanmış en küçük kareler (HEKK) ve sabit etkiler tahmincileri kullanılmıştır.

Model yukarıda da bahsedildiği üzere HEKK ve sabit etkiler (ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir) tahmincileriyle tahmin edilmiştir. Bu bağlamda bu tahminlere bir regresyon üzerinden değinilecektir.

$$y_{it} = x'_{it}\beta + z'_i\alpha + \varepsilon_{it}$$

Burada “ $z'_i\alpha$ ” heterojenlik veya bireysel etkiyi göstermektedir. “ z_i ” ise sabit bir terim ve dizi bireysel veya gruba özgü değişkenleri içermektedir. Bunların tümü “ t ” zamanı boyunca sabit olarak alınmaktadır. Görüldüğü üzere bu model klasik bir regresyon modelidir. Eğer tüm bireyler için “ z_i ” gözlemlenirse, tüm model sıradan bir doğrusal model olarak ele alınabilir ve en küçük kareler tahmincisine uygun hale getirilebilir.

Havuzlanmış regresyon, eğer “ z_i ” yalnızca sabit bir terim içeriyorsa o zaman sıradan en küçük kareler ortak “ α ” ve eğim vektörü “ β ” için tutarlı ve etkili tahminler sağlar.

²³ Panel veri seti, zaman içinde belirli bir birim örneğini izleyen ve bu nedenle örnekteki her bir birim üzerinde çoklu gözlemler sağlayan bir veri setidir (Hsiao, 2014:1) Ekonomik araştırmalar için bir panel veri seti, yatay kesit veya zaman serisi verisine göre birkaç önemli avantajlara sahiptir, örneğin: Model parametrelerinin daha doğru çıkarımını sağlar. Daha gerçekçi davranışsal hipotezler oluşturmak için daha fazla kapasite sağlar. Dinamik ilişkileri ortaya çıkarır. İhmal edilen değişkenlerin etkisinin kontrol edilmesini sağlar. Bireysel sonuçlar için daha doğru tahminler üretilmesini sağlar. Toplu veri analizi için mikro temeller sağlar. Hesaplamayı ve istatistiksel çıkarımı basitleştirmeyi sağlar (Hsiao, 2014: 4-9).

Sabit etkiler, eğer “ z_i ” gözlemlenemiyorsa, ancak “ x_{it} ” ile ilişkiliyse, ayrıca ihmal edilmiş değişken yüzünden en küçük kareler tahmincisi “ β ” yanlı ve tutarsızsa, sabit etkiler tahmincisi bu durum için elverişlidir. Bu durumda model:

$$y_{it} = x'_{it}\beta + \alpha_i + \varepsilon_{it}$$

Burada “ $\alpha_i = z'_i\alpha$ ”, tüm gözlemlenebilir etkileri içerir ve tahmin edilebilir bir koşullu ortalamayı belirtir. Bu sabit etkiler yaklaşımı, regresyon modelinde “ α_i ”yi gruba özgü bir sabit terim olarak alır. Burada kullanıldığı şekliyle sabit terimin, terimin stokastik (sabit etki gözlenemeyen) olmadığını değil, zaman içinde değişmediğini gösterdiğine dikkat edilmelidir (Greene, 2003: 285).

3.2. Tahmin Sonuçları

Bu alt bölümde, Çin’in Afrika’ya yaptığı DYY’nin belirleyicileriyle ilgili yukarıda oluşturulan modellere dair tahmin sonuçları sunulmaktadır (Tablo 3.2.-Tablo 3.6.). Çalışmada ana bulgular ülke ve zaman etkilerini kontrol eden sabit etkiler tahmincisi sonuçları üzerinden yorumlanmıştır. Çalışmada karşılaştırma amacıyla HEKK tahmin sonuçları da sunulmuştur.

Tahmin sonuçlarına bakıldığında; Modelde lnGDP, DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerinin piyasa büyüklüğünü göstermektedir. Bu değişkene ait katsayı hem HEKK hem de sabit etkiler tahmincisinin sonuçlarına göre %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY’si ile pozitif ilişkilidir. Bu demektir ki Çin DYY’si piyasa büyüklüğü yüksek olan Afrika ülkelerine yönelmektedir ve piyasa büyüklüğü Çin DYY’si için önemli bir belirleyicidir. Bu değişkene yönelik teorik beklenti gerçekleşmiştir ve bulgular Anyanwu (2012) ve Kolstad ve Wiig (2011) çalışmalarının sonuçlarını desteklemektedir.

Modelde lnTRADE, HEKK tahmincisi sonuçlarına göre ev sahibi Afrika ülkelerinin ticarete olan açıklıkları değişkeni istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY’si ile negatif ilişkilidir. Sonucun negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkması üzerine şunlar söylenebilir. Blonigen (2005)’e göre, ticari açıklığın doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerindeki etkisi, DYY’nin türüne bağlıdır. DYY pazar arayışında olduğunda, yani yabancı firmalar yerel pazarlara hizmet vermeye çalıştığında, ticari açıklık DYY girişlerini azaltabilir. Bunun nedeni, yerel pazarlara hizmet etmek isteyen çok uluslu şirketlerin, ürünlerini o ülkeye ithal etmekte zorlanırlarsa, ev sahibi ülkede yan şirketler kurmaya karar verebileceklerini öne süren “tarife atlama” teorisidir. Buna karşılık, ihracata yönelik faaliyetlerde bulunan çok uluslu firmalar, ticaret tarifeleri işlem maliyetlerini artıracığından, daha açık bir ekonomiye DYY yapmayı tercih edebilirler. Ancak, ticari açıklığın sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre DYY üzerinde etkisi olmadığı

bulunmuştur. Sabit etkiler tahmincisi bulgusuna göre bu değişkene yönelik beklenti ve Anyanwu (2012) çalışması desteklenmemektedir.

Modelde $\ln INF$, ev sahibi Afrika ülkelerinin makroekonomik istikrarını temsil etmektedir. Bu değişkene ait katsayı hem HEKK hem de sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre genel olarak istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Sadece söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkeninin dahil edildiği HEKK tahmincisinin sonuçlarına göre değişkenin katsayısının %10 düzeyinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Afrika ülkelerine yönelik Çin DYY'sinin belirleyicisi olarak makroekonomik koşullar istatistiksel olarak anlamsız görülmektedir. Sabit etkiler tahmincisi bulgusuna göre bu değişkene yönelik beklenti teorik olarak desteklenmemektedir. Ayrıca bu sonuç, Buckley vd. (2007) ve Asiedu (2006) çalışmalarının sonuçlarının da karşısındadır.

Modelde $\ln TELCOM$, DYY alıcı ev sahibi Afrika ülkelerinin altyapı gelişmişliğini göstermektedir. HEKK tahmincisi sonuçlarına göre bu değişken %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY'si ile pozitif ilişkilidir. Bu değişkenin sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına bakıldığında, istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY'si ile negatif ilişkili olduğu görülmektedir. HEKK tahmincisi sonuçlarının aksine Çin DYY'si daha az gelişmiş altyapıya sahip Afrika ülkelerine yönelmektedir. Sabit etkiler tahmincisi bulgusuna göre bu değişkene yönelik beklenti gerçekleşmemiş olup Ross (2015) çalışması desteklenmemektedir.

Modelde $\ln NATR$, ev sahibi Afrika ülkelerinin doğal kaynak sahipliğini göstermektedir. Bu değişken modelde hem olduğu gibi hem de kurumsal kalite değişkenlerine ait göstergelerle çarpılmış halde etkileşim terimi olarak yer almaktadır. İlk olarak bu değişkenin ($\ln NATR$) HEKK çerçevesinde etkileşim terimi dışlanarak tahmin edilen modelin sonuçlarına bakıldığında, her tahmin sonucunda bu değişkene ait katsayının %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY'si ile pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ampirik sonuçlar, Çin DYY'sinin doğal kaynak zengini Afrika ülkelerine yöneldiğini işaret etmektedir. Etkileşim teriminin dışlandığı, $\ln NATR$ 'nin yer aldığı sabit etkiler tahmincisinin sonuçlarına göre de değişkenin katsayısı %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY'si ile pozitif ilişkilidir. Sabit etkiler tahmincisi bulgusu beklentiyle uyumlu olup Anyanwu (2012) ve Ross (2015) çalışmaları sonuçlarını desteklemektedir.

Çalışmada kurumsal göstergeler (RL, VA, PV, RQ ve CC) modellere ayrı ayrı eklenmiştir. Kurumsal kalite göstergesi olarak kullanılan hukukun üstünlüğü değişkeninin yer aldığı modelin tahmin sonuçları Tablo 3.2.'de sunulmuştur. Modelde hukukun üstünlüğü olarak yer alan değişken RL, hem HEKK hem de sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre düzeyi değişmekle beraber genel olarak tüm modellerde istatistiksel olarak anlamlı çıktığı görülmektedir.

Sabit etkiler tahmincisi çerçevesindeki sonuçlara bakıldığında hukukun üstünlüğü değişkeni istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif çıkmıştır. Tahmin sonuçları, Asiedu (2006), Anyanwu (2012) ve Yang vd. (2018) çalışmalarının sonuçlarıyla uyumludur.

Modelde söz hakkı ve hesap verilebilirlik olarak yer alan değişken VA, HEKK tahmincisi sonuçlarına göre %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve Çin DYY'si ile pozitif ilişkilidir (Tablo 3.3.). Sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre ise VA değişkeni istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Bu bağlamda sonuçlar, Busse ve Hefeker (2007) ve Yang vd. (2018) çalışmalarını desteklememektedir.

Kurumsal kalite göstergelerinden politik istikrar ve şiddetin olmaması göstergesinin kullanıldığı modelin tahmin sonuçları Tablo 3.4.'te sunulmuştur. Modelde politik istikrar ve şiddetin olmaması olarak yer alan PV değişkeni, HEKK tahmincisi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre ise PV değişkeni istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu sonuca göre, ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesinin niteliği Çin DYY'sini pozitif etkilemektedir. Bu bağlamda bulunan sonuç, Yang vd. (2018) çalışmasının sonuçlarını desteklemektedir ancak sonuçlar, Shan vd. (2018) çalışmasının sonuçlarının karşısındadır.

Tablo 3.5. düzenleyici kalite göstergesine ait sonuçları göstermektedir. Modelde düzenleyici kalite olarak yer alan değişken RQ, HEKK tahmincisi sonucuna göre %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmasına rağmen sabit etkiler tahmincisi sonucuna göre düzenleyici kalite göstergesinin Çin DYY'si üzerinde etkisi bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçları, Yang vd. (2018) ve Shan vd. (2018) çalışmalarının sonuçlarını desteklememektedir.

Modelde yolsuzluğun kontrolü olarak yer alan değişken CC, HEKK tahmincisi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı çıkmasına rağmen sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına göre CC değişkeninin Çin DYY'si üzerinde etkisi bulunmamaktadır. (Tablo 3.6.). Bu sonuçlar, Yang vd. (2018) ve Yuan vd. (2021) çalışmalarının sonuçlarını desteklememektedir.

Özetle, sabit etkiler tahmincisinin sonuçlarına göre etkileşim terimi eklenen modelde, politik istikrar ve şiddetin olmaması (VA) ve hukukun üstünlüğü (RL) ile temsil edilen kurumsal kalite göstergeleri ile Çin DYY'si arasındaki ilişki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç Çin özelinde, Çin DYY'si ile ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesi arasındaki ilişkinin negatif olduğunu işaret eden çalışmaların (Kolstad ve Wiig 2011) sonuçlarının karşısındadır. Bu farklılık analizde kullanılan veri döneminden kaynaklanabileceği gibi modelde kullanılan ülke grubundan da kaynaklanabilir. Ancak çalışmada tespit edilen, kurumsal kalite ile (PV ve RL) Çin DYY'si arasındaki pozitif ilişki Yang vd. (2018) bulgularını desteklemektedir. Modelde etkileşim terimi eklendiğinde de Çin DYY'sinin kurumsal kalitesi

yüksek olan ülkeleri tercih ettiği görülmektedir. Etkileşim teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu sonuçta, yatırım yapılacak ülkenin doğal kaynak sahipliği ile kurumsal kalitenin DYY üzerindeki etkisinin birbirine bağlı olduğuna işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, DYY yapılacak ülkenin doğal kaynak sahipliği kurumsal kalitenin DYY üzerindeki pozitif etkisini düşürmektedir. Bir başka ifadeyle, Çin Afrika'ya DYY yaparken kurumsal kalitesi yüksek ülkeleri tercih etmektedir. Ancak, ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliği durumunda kurumsal kalitenin Çin DYY'si üzerindeki pozitif etkisi azalmaktadır. Bu sonuçtan yola çıkarak, doğal kaynak sahibi olmayan Afrika ülkeleri daha fazla Çin DYY'si çekmek istiyorlarsa kurumsal kalitelerini arttırmalarının Çin DYY'sini çekmelerine yardımcı olacağı yönünde bir politika önerisi yapılabilir.

Tablo 3. 2. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (RL)

Bağımsız Değişkenler	HEKK	HEKK	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
	(1)	(2)	(1)	(2)
LnTRADE	-0.432** (-2.194)	-0.893*** (-4.259)	0.002 (0.010)	-0.017 (-0.095)
LnINF	0.092 (1.390)	0.093 (1.440)	-0.043 (-1.289)	-0.047 (-1.415)
LnGDP	0.610*** (10.099)	0.558*** (9.372)	1.867*** (5.229)	1.929*** (5.423)
LnTELCOM	0.955*** (12.431)	0.995*** (13.242)	-0.248*** (-2.839)	-0.258*** (-2.973)
LnNATR	0.133*** (3.023)	0.029 (0.617)	0.116*** (3.040)	0.071* (1.71)
RL	-0.255* (-1.775)	0.839*** (3.426)	0.332* (1.856)	0.756*** (3.075)
LnNATR*RL		-0.390*** (-5.440)		-0.158** (-2.500)
C	-12.275*** (-6.791)	-9.130*** (-4.931)	-38.701*** (-4.598)	-40.014*** (-4.772)
Gözlem Sayısı	517	517	517	517
R ²	0.494	0.522	0.933	0.934

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir; ***, **, * sırasıyla %1,%5,%10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir; Veri aralığı 2003-2020. Ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir.

Tablo 3. 3. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (VA)

Bağımsız Değişkenler	HEKK	HEKK	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
	(1)	(2)	(1)	(2)
LnTRADE	-0.742*** (-3.822)	-0.968*** (-4.671)	-0.023 (-0.126)	-0.033 (-0.177)
LnINF	0.115* (1.757)	0.127* (1.960)	-0.040 (-1.190)	-0.040 (-1.179)
LnGDP	0.553*** (9.325)	0.532*** (8.968)	2.073*** (6.120)	2.074*** (6.120)
LnTELCOM	0.913*** (12.135)	0.941*** (12.505)	-0.231*** (-2.617)	-0.235*** (-2.660)
LnNATR	0.212*** (5.008)	0.165*** (3.686)	0.115*** (3.011)	0.104** (2.531)
VA	0.463*** (4.027)	0.957*** (4.730)	0.103 (0.771)	0.185 (1.046)
LnNATR*VA		-0.180*** (-2.958)		-0.038 (-0.708)
C	-9.395*** (-5.331)	-8.019*** (-4.430)	-43.673*** (-5.482)	-43.647*** (-5.476)
Gözlem Sayısı	517	517	517	517
R ²	0.506	0.514	0.932	0.933

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir; ***, **, * sırasıyla %1,%5,%10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir; Veri aralığı 2003-2020. Ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir.

Tablo 3. 4. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (PV)

Bağımsız Değişkenler	HEKK	HEKK	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
	(1)	(2)	(1)	(2)
LnTRADE	-0.593*** (-2.808)	-0.663*** (-3.035)	-0.022 (-0.121)	-0.055 (-0.304)
LnINF	0.101 (1.516)	0.105 (1.573)	-0.036 (-1.082)	-0.041 (-1.227)
LnGDP	0.598*** (9.878)	0.591*** (9.732)	1.993*** (5.731)	2.089*** (6.049)
LnTELCOM	0.931*** (12.188)	0.935*** (12.240)	-0.235*** (-2.679)	-0.231*** (-2.668)
LnNATR	0.165*** (3.988)	0.162*** (3.917)	0.115*** (3.016)	0.117*** (3.096)
PV	0.071 (0.674)	0.213 (1.374)	0.091 (1.111)	0.341*** (3.064)
LnNATR*PV		-0.051 (-1.244)		-0.105*** (-3.270)
C	-11.169*** (-6.443)	-10.752*** (-6.094)	-41.781*** (-5.107)	-43.980*** (-5.414)
Gözlem Sayısı	517	517	517	517
R ²	0.491	0.493	0.933	0.934

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir; ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir; Veri aralığı 2003-2020. Ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir.

Tablo 3. 5. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (RQ)

Bağımsız Değişkenler	HEKK	HEKK	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
	(1)	(2)	(1)	(2)
LnTRADE	-0.436** (-2.288)	-0.647*** (-3.374)	-0.036 (-0.196)	-0.037 (-0.202)
LnINF	0.070 (1.058)	0.096 (1.472)	-0.038 (-1.148)	-0.033 (-0.984)
LnGDP	0.618*** (10.353)	0.602*** (10.281)	2.197*** (6.270)	2.322*** (6.479)
LnTELCOM	0.966*** (12.678)	0.970*** (13.005)	-0.214** (-2.378)	-0.200** (-2.210)
LnNATR	0.130*** (3.105)	-0.034 (-0.637)	0.121*** (3.165)	0.079* (1.693)
RQ	-0.423*** (-3.058)	0.490** (2.101)	-0.211 (-1.251)	0.018 (0.080)
LnNATR*RQ		-0.351*** (-4.808)		-0.097 (-1.606)
C	-12.537 (-7.133)	-11.003*** (-6.287)	-46.802*** (-5.650)	-49.737*** (-5.872)
Gözlem Sayısı	517	517	517	517
R ²	0.500	0.522	0.933	0.933

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir; ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir; Veri aralığı 2003-2020. Ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir.

Tablo 3. 6. Çin'in Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Belirleyicileri (CC)

Bağımsız Değişkenler	HEKK	HEKK	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
	(1)	(2)	(1)	(2)
LnTRADE	-0.419** (-2.095)	-0.972*** (-4.356)	-0.033 (-0.177)	-0.038 (-0.203)
LnINF	0.091 (1.372)	0.088 (1.364)	-0.37 (-1.099)	-0.037 (-1.095)
LnGDP	0.600*** (10.014)	0.546*** (9.277)	2.132*** (5.990)	2.137*** (6.000)
LnTELCOM	0.952*** (12.420)	0.970*** (12.950)	-0.237*** (-2.706)	-0.236*** (-2.688)
LnNATR	0.142*** (3.344)	0.066 (1.486)	0.116*** (3.039)	0.110*** (2.703)
CC	-0.240* (-1.712)	0.830*** (3.324)	-0.078 (-0.454)	-0.010 (-0.043)
LnNATR*CC		-0.357*** (-5.125)		-0.024 (-0.396)
C	-12.000*** (-6.780)	-8.452*** (-4.542)	45.100*** (-5.374)	-45.207 (-5.379)
Gözlem Sayısı	517	517	517	517
R ²	0.494	0.518	0.932	0.932

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir; ***, **, * sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir; Veri aralığı 2003-2020. Ülke sabit etkilerine ek olarak zaman sabit etkileri de kontrol edilmiştir.

SONUÇ

Çin şirketlerinin diğer ülkelere doğru yönelen DYY'leri Çin'in "küreselleşme" politikasıyla beraber ivme kazanmıştır. Çin, DYY'yi dünyaya entegrasyon konusunda önemli bir araç olarak görmektedir. Afrika özelinde ise Çin "küreselleşme" politikası, kendisini temel olarak Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY şeklinde göstermektedir.

Bu çalışma Afrika kıtası özelinde, Çin DYY belirleyicilerini ve Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'nin ev sahibi ülkelerin kurumsal risk faktörlerinden nasıl etkilendiğini, daha önceki çalışmalara kıyasla, 2003-2020 dönemini içeren daha geniş bir veri seti ve 5 farklı kurumsal yapı göstergesi kullanarak detaylı olarak incelemektedir. Literatürde bu konuyla ilgili ampirik çalışmalar, kurumsal faktörler ve DYY ilişkisi açısından birbiriyle çelişen sonuçlara işaret etmektedir. Çin'in DYY'si incelendiğinde genel uluslararası iktisat teorisinin aksine, yatırımların kurumsal kalitesi düşük ülkelere de gittiği görülmektedir. Afrika kıtası açısından bu durum özellikle dikkat çekicidir.

Sabit etkiler tahmincisiyle tahmin edilen modellerden elde edilen bulgular incelendiğinde piyasa büyüklüğü ve doğal kaynak sahipliği değişkenlerinin tahmin edilen her iki modelde de Çin'in Afrika ülkelerine yaptığı DYY üzerinde pozitif, altyapı gelişmişliğinin ise negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kurumsal yapıyla ilgili değişkenler incelendiğinde ise, etkileşim değişkeni eklenmiş modelde politik istikrar ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle, Çin şirketleri kurumsal yapısı daha iyi olan ülkelere daha çok yatırım yapma eğilimindedirler. Modelde dahil edilen etkileşim teriminin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Etkileşim teriminin anlamlı çıkması, DYY alıcı ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesi ile doğal kaynak sahipliğinin DYY üzerindeki etkilerinin birbirlerine bağlı olduğunu işaret etmektedir. Ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliği, kurumsal kalitenin DYY üzerindeki pozitif etkisini düşürmektedir. Bir başka ifadeyle, çalışmanın sonuçları Çin şirketlerinin Afrika'da yatırım yaparken bazı kurumsal faktörlere (politik istikrar ve hukukun üstünlüğü) dikkat ettiğini göstermektedir. Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY ile ev sahibi ülkenin kurumsal kalitesi arasındaki ilişki pozitifdir. Ancak, ev sahibi ülkenin doğal kaynak sahipliği, kurumsal kalitenin Çin'in Afrika'ya yaptığı DYY üzerindeki pozitif etkisini azaltmaktadır.

Bu çalışmada Çin'in Afrika kıtasındaki ülkelere yaptığı DYY'nin belirleyicileri incelenmiş, kurumsal faktörlerin DYY üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak Çin firmalarının DYY davranışı konusundaki motivasyonları başka faktörlere de dayanabilir.

Bu konuda ileride yapılacak çalışmaların, Çin'in çok uluslu şirketlerinin Afrika'ya yaptığı DYY'nin firma bazında veriyle detaylı olarak incelenmesi, Afrika'ya yapılan DYY'nin saiklerine dair daha detaylı bilgi verecektir. Diğer bir inceleme konusu da Çin şirketlerinin zayıf kurumsal yapının olduğu ülkelere DYY yapmasından elde ettiği getiri ile maruz kaldığı kurumsal risklerden kaynaklanan kayıpların detaylı incelenmesi olabilir.

KAYNAKÇA

- Alden C. ve Alves, A.C. (2009). "China and Africa's Natural Resources: The Challenges and implications for Development and Governance. Occasional Paper". *South African institute of International Affairs*, 41: 1-27
- Alden, C. (2012). "China and Africa: A Distant Mirror of Latin America". *Colombia Internacional*, 75: 19-47.
- Alon, T. M. (2010). "Institutional Analysis and the Determinants of Chinese FDI". *The Multinational Business Review*. 18(3): 1-24.
- Amighini, A., Rabellotti, R. ve Sanfilippo, M. (2013). "China's outward FDI: An industry-level analysis of host-country determinants". *Frontiers of Economics in China*, 8(3): 309-336.
- Anyanwu, J. C. (2012). "Why Does Foreign Direct Investment Go Where It Goes? New Evidence From African Countries". *Annals of economic and finance*. 13(2): 425-462.
- Asiedu, E. (2002). "On the determinants of foreign direct investment to developing countries: is Africa different?". *World development*, 30(1): 107-119.
- Asiedu, E. (2006). "Foreign direct investment in Africa: the role of natural resources, market size, government policy, institutions and political instability". *World Econ*. 29(1): 63-77.
- Bende-Nabende, A. (2002). "Foreign direct investment determinants in Sub-Sahara Africa: A co-integration analysis". *Economics Bulletin*, 6(4): 1-19.
- Blomkvist, K., ve Drogendijk, R. (2013). "The impact of psychic distance on Chinese outward foreign direct investments". *Management International Review*, 53(5): 659-686.
- Blonigen, B. A. (2005). "A review of the empirical literature on FDI determinants". *Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research*. 11299: 383-403
- Buckley, P. J., L. J. Clegg, A. R. Cross, X. Liu, Voss, H. ve P. Zheng. (2007). "The determinants of chinese outward foreign direct investment". *Journal of International Business Studies* 38: 499-518.
- Busse, M., Erdogan, C. ve Mühlen, H. (2016). "China's impact on Africa—The role of trade, FDI and aid". *Kyklos*, 69(2): 228-262.
- Busse, M., Hefeker, C. (2007), "Political risk, institutions and foreign direct investment", *European Journal of Political Economy*, 23(2): 397- 415.
- Chang, S. C. (2014). "The determinants and motivations of China's outward foreign direct investment: A spatial gravity model approach". *Global Economic Review*, 43(3): 244-268.

- Chen, W., Dollar, D. ve Tang, H. (2018). "Why is China investing in Africa? Evidence from the firm level". *The World Bank Economic Review*, 32(3): 610-632.
- Cheung, Y. W. ve Qian, X. W. (2009). "The empirics of China's outward direct investment". *Pacific Economic Review*, 14 (3): 312-41.
- Cheung, Y.W., De Haan, J., Qian, X. ve Yu, S., (2012)." China's outward direct investment in Africa". *Rev. Int. Econ.* 20(2): 201-220.
- Child, J. ve Rodrigues, S. B. (2005)."The internationalization of Chinese Firms: A Case for Theoretical Extension?" *Management and Organization Review*. 1(3): 381-410.
- Deng, P. (2004). "Outward investment by Chinese MNCs: Motivations and implications". *Business Horizons*. 47(3): 8-16.
- Deng, P. (2007). "Investing for strategic resources and its rationale: The case of outward FDI from Chinese companies". *Business Horizons*. 50(1): 71-81.
- Drogendjik, R. ve Blomkvist, K. (2013). "Drivers and Motives for Chinese Foreign Direct Investment in Africa". *Journal of African Business*. 14(2): 75-84.
- Greene, W.H. (2003). "Econometric Analysis". *Prentice Hall, Upper Saddle River*.5: 1-802
- Hanauer, L. ve Morris, L. J. (2014). "Chinese engagement in Africa: Drivers, reactions, and implications for US policy". *Rand Corporation: 1-151*
- Hsiao, C. (2014). "Analysis of Panel Data. Cambridge": *Cambridge University Press*.3: 1-539
- Kaplinsky R. ve Morris M. (2009). "Chinese FDI in Sub-Saharan Africa: Engaging with Large Dragons". *European Journal of Development Research*. 21(4): 551-569
- Kariuki, C. (2015). "The determinants of foreign direct investment in the African Union". *Journal of Economics, Business and Management*, 3(3): 346-351.
- Kolstad, I. ve Wiig, A. (2012). "What determines Chinese outward FDI?", *Journal of World Business*, (47)1: 26-34
- Kolstad, I. ve Wiig, A., (2011). "Better the Devil You Know? Chinese Foreign Direct Investment in Africa", *Journal of African Business*, 12(1): 31-50.
- Liu, H. Y. ve Desatnicov, I. (2016), "Exchange Rate and Chinese Outward FDI", *Applied Economics*.48(51): 4961-4976
- McKinsey & Co. (2017). "Dance of the Lions and Dragons - How are Africa and China Engaging, and How will the Partnership Evolve?" *McKinsey & Company*. 1-78
- Mijiyawa, A. G. (2015). "What drives foreign direct investment in Africa? An empirical investigation with panel data". *African Development Review*, 27(4): 392-402.
- Morck, R., Yeung, B. ve Zhao, M. (2008). "Perspectives on China's outward foreign direct investment". *Journal of International Business Studies*. 39: 337-350.

- Morisset, J. (2000). "Foreign direct investment in Africa: policies also matter". *World Bank Publications*. 2481: 1-20
- Onyeiwu, S. ve Shrestha, H. (2004). "Determinants of foreign direct investment in Africa". *Journal of developing societies*, 20(1-2): 89-106.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2008). "China's Outward Direct Investment". *OECD Investment Policy Reviews: China*. Paris: OECD.
- Renard, Mary-Francoise (2011). "China's Trade and FDI in Africa". *African Development Bank, Tunis, Tunisia*. 25: 1-38
- Ross, Andrew G. (2015). "An Empirical Analysis of Chinese Outward Foreign Direct Investment in Africa", *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 8(1): 4-19.
- Shan, S. and Lin, Z. and Li, Y. ve Zeng, Y. (2018). "Attracting Chinese FDI in Africa : the role of natural resources, market size and institutional quality.". *Critical perspectives on international business.*, 14 (2/3): 139-153.
- Voss, H., Buckley, P. J. ve Cross, A. R. (2008). "Thirty years of Chinese outward foreign direct investment. Paper presented at the CEA (UK) Conference China's Three Decades of Economic Reform (1978-2008)", *University of Cambridge, UK*. <http://www.ceauk.org.uk/2008-conference-papers/VossBuckley-Cross-30-years-outward-FDI.doc> (12 Haziran 2022 tarihinde erişildi).
- Wu, H. L. ve Chen, C.H. (2001). "An Assessment of Outward Foreign Direct Investment from China's Transnational Economy". *Europe-Asia studies*. 53(8): 1235-1254.
- Yang, J. H., Wang, W., Wang, K. L., ve Yeh, C. Y. (2018). "Capital intensity, natural resources, and institutional risk preferences in Chinese Outward Foreign Direct Investment". *International Review of Economics & Finance*, 55: 259-272.
- Yasin, M. (2005). "Official development assistance and foreign direct investment flows to Sub-Saharan Africa". *African Development Review*, 17(1): 23-40.
- Yeung, H. W. ve Liu, W. (2008). "Globalizing China: The Rise of Mainland Chinese Firms in the Global Economy". *Eurasian Geography and Economics*. 49(1): 57-86.
- Yuan, S., Chen, H. ve Zhang, W. (2021). "Impact of corruption on Chinese investment in African countries". *Chinese Management Studies*. 904-923
- Zhang, J., Alon, I. ve Chen, Y. (2014). "Does Chinese investment affect Sub-Saharan African growth?", *International Journal of Emerging Markets*, (9)2: 257-275.

Zhang, K. H. (2021). "How does South-South FDI affect host economies? Evidence from China-Africa in 2003–2018". *International Review of Economics & Finance*, 75: 690-703.

Zhang, X. ve Daly, K. (2011). "The determinants of China's outward foreign direct investment", *Emerging Markets Review*, 12(4): 389-398

İnternet Kaynakları

AidData Çin Afrika dış yardım istatistikleri veri tabanı, <https://www.aiddata.org/china>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Boston Üniversitesi Çin Afrika kredi veri tabanı, <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

British Petroleum (2021). BP Statistical Review of World Energy 2021. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>, (erişim tarihi: 15 Haziran 2022).

China Africa Research Initiative, <http://www.sais-cari.org/>, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2022).

Çin-Afrika İş Birliği Forumu, http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/202201/t20220124_10632444.htm, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2022).

Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri, <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators#>, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2022).

Sais-Cari DYY verisi, <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Sais-Cari kredi verisi, <http://www.sais-cari.org/data>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Sais-Cari ticaret verisi, <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, (erişim tarihi: 5 Mayıs 2022).

Sais-Cari proje gelirleri verisi, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-contracts-in-africa>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Sais-Cari küresel dış yardım verisi, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-global-foreign-aid>, (erişim tarihi: 5 Mayıs 2022).

Sais-Cari Çinli işçi verisi, <http://www.sais-cari.org/data-chinese-workers-in-africa>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

National Bureau of Statistics of China, <http://www.stats.gov.cn/english/>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

The State Council Information Office of the People's Republic of China, Nisan 2011, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284620.htm, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

The State Council Information Office of the People's Republic of China, Ocak 2021, <http://english.www.gov.cn/archive/whitepaper>, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2022).

Ek 1- Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
lnCFDI	517	4.639272	2.219455	-3.912023	8.919021
lnTRADE	517	4.146820	0.433506	3.031221	5.377513
lnINF	517	1.654161	1.088869	-1.969778	6.325362
lnGDP	517	23.69699	1.474588	20.50410	26.94374
lnTELCOM	517	3.820298	1.057040	0.272765	5.289036
lnNATR	517	2.516659	1.933972	-7.625553	4.604783
CC	517	-0.497335	0.583947	-1.590597	1.216737
RL	517	-0.489763	0.574891	-1.852296	1.077130
RQ	517	-0.465894	0.550626	-2.236245	1.127270
VA	517	-0.459106	0.674135	-1.951152	0.940896
PV	517	-0.438878	0.841509	-2.665278	1.200234

Ek 2- Korelasyon Tablosu

	lnTRADE	lnINF	lnGDP	lnTELCOM	LnNATR	CC	RL	RQ	VA	PV
lnTRADE	1									
lnINF	-0.024	1								
lnGDP	-0.337	0.075	1							
lnTELCOM	0.323	-0.173	0.194	1						
lnNATR	-0.199	0.132	0.440	-0.058	1					
CC	0.425	-0.115	-0.159	0.282	-0.331	1				
RL	0.353	-0.112	-0.040	0.320	-0.362	0.876	1			
RQ	0.221	-0.180	0.025	0.281	-0.240	0.777	0.883	1		
VA	0.324	-0.108	-0.051	0.234	-0.305	0.676	0.742	0.730	1	
PV	0.564	-0.109	-0.358	0.209	-0.266	0.691	0.710	0.614	0.624	1

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ali Rıza YILMAZ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mustafa Kaçıkoc Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Ana Bilim Dalı, 2018
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, 2022
Tez Konusu	Çin'in Afrika'ya Yaptığı Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Analiz
Yabancı Dil / Diller	İngilizce